

บทที่ ๒

ศึกษาหลักกุลจิรัฏฐิติธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

หลักกุลจิรัฏฐิติธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความหมาย ประเภท ความสำคัญของกุลจิรัฏฐิติธรรม และหมวดธรรมที่เชื่อมโยงกันกับกุลจิรัฏฐิติธรรม ดังนี้

๒.๑ ความหมายของกุลจิรัฏฐิติธรรม

ความหมายของกุลจิรัฏฐิติธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาจาก พระไตรปิฎก พจนานุกรม และทัศนะของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายในพระไตรปิฎก

กุลจิรัฏฐิติธรรม ปรากฏในพระไตรปิฎก ดังพระพุทธพจน์ต่อไปนี้

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในโคกทรัพย์แล้ว ย่อมไม่ตั้งอยู่ได้นานเพราะสถาน ๔ หรือสถานใดสถานหนึ่ง บรรดาสถาน ๔ นั้น สถาน ๔ เป็นไฉน คือ ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว ๑ ไม่ซ่อมแซมพัสดุที่คร่ำคร่า ๑ ไม่รู้จักประมาณในการบริโภคน ๑ ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้ให้ป้อนบ้านแม่เรือน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในโคกทรัพย์แล้ว ย่อมไม่ตั้งอยู่ได้นานเพราะสถาน ๔ นี้ หรือสถานใดสถานหนึ่งบรรดาสถาน ๔ นั้น

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในโคกทรัพย์แล้ว ย่อมตั้งอยู่ได้นานเพราะสถาน ๔ หรือสถานใดสถานหนึ่งบรรดาสถาน ๔ นั้น สถาน ๔ เป็นไฉน คือ แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว ๑ ซ่อมแซมพัสดุที่คร่ำคร่า ๑ รู้จักประมาณในการบริโภคน ๑ ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้มีศีลให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในโคกทรัพย์แล้ว ย่อมตั้งอยู่ได้นานเพราะสถาน ๔ นี้หรือสถานใดสถานหนึ่งบรรดาสถาน ๔ นั้น^๑ "

"ภิกษุทั้งหลาย^๒ ตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในโคกทรัพย์แล้ว ตั้งอยู่ไม่ได้เพราะ ๔ สถาน หรือสถานใดสถานหนึ่งบรรดาสถาน ๔ นั้น สถาน ๔ เป็นไฉน ? คือ ไม่แสวงหาพัสดุที่หายแล้ว ๑ ไม่ซ่อมแซมพัสดุ

^๑ อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๒๘๓

^๒ อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๖๔๗

ที่คร่ำคร่า ๑ ไม่รู้จักประมาณในการบริโภค ๑ ไม่ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้มีศีลให้เป็น
พ่อบ้านแม่เรือน ๑ ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ถึงความเป็นใหญ่ใน
โลกทรพย์แล้ว ตั้งอยู่ไม่ได้นานเพราะ ๔ สถาน นี้ หรือสถานใดสถานหนึ่ง
บรรดาสถาน ๔ นั้น

ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในโลกทรพย์แล้ว
ตั้งอยู่ได้นานเพราะ ๔ สถาน หรือสถานใดสถานหนึ่งบรรดาสถาน ๔ นั้น
สถาน ๔ เป็นไฉน ? คือ แสงหาพัดที่หายแล้ว ๑ ช่อมแซมพัดที่คร่ำคร่า ๑
รู้จักประมาณในการบริโภค ๑ ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้มีศีลให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน
๑ ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่ง ถึงความเป็นใหญ่ในโลกทรพย์แล้ว
ตั้งอยู่ได้นานเพราะ ๔ สถาน นี้ หรือสถานใดสถานหนึ่งบรรดาสถาน ๔ นั้น"

"ภิกษุทั้งหลายตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในโลกทรพย์แล้ว
ย่อมดำรงอยู่ได้นานเพราะเหตุ ๔ ประการ หรือเหตุใดเหตุหนึ่งบรรดาเหตุ
๔ ประการนั้น

เหตุ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. นิรุญควเสนา แสงหาพัดที่หายไป
๒. ชินณปฏิสังขนา ช่อมแซมพัดที่คร่ำคร่า
๓. ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการบริโภค
๔. อธิปจสัลวันตสถาปนา ตั้งสตรีหรือบุรุษผู้มีศีลให้เป็นใหญ่ในเรือน

ภิกษุทั้งหลาย ตระกูลใดตระกูลหนึ่งถึงความเป็นใหญ่ในโลกทรพย์แล้ว
ย่อมดำรงอยู่ได้นานเพราะเหตุ ๔ สถานนั้น หรือเหตุใดเหตุหนึ่งบรรดาเหตุ ๔
ประการนั้น"^๓

ตามพระพุทธพจน์ดังกล่าว กุลจิรัฏฐิติธรรม หมายถึง เป็นหลักการสำหรับดำรงความมั่งคั่ง
ของตระกูลให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งในโลกทรพย์ตั้งอยู่ได้นาน

๒.๑.๒ ความหมายตามพจนานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^๔ กล่าวว่า กุลจิรัฏฐิติธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับ
ดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืนหรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน

ราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า "กุลจิรัฏฐิติธรรม" ว่าสามารถแบ่งออกได้เป็น ๔ ศัพท์ กุล จิ
รฐิติ ธรรม แต่ละศัพท์มีความหมาย ดังนี้

^๓ อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๒๕๘/๓๗๕

^๔ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม*, (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๕๔), หน้า ๑๑๓.

กุล หมายถึง ตระกูล สกุล

จิร หมายถึง ความช้า นาน

ฐิติ หมายถึง การตั้งอยู่ การยืนอยู่ การดำรงอยู่ การเป็นไป ความมีชีวิตอยู่ การหยุดอยู่ ความมั่นคง ความอดทน ตำแหน่ง ที่อยู่ ข้อบังคับ ข้อบัญญัติ ความแน่นอน แต่ในที่นี้มุ่งจะกล่าวถึงความตั้งอยู่

ธรรม หมายถึง คุณความดี เหตุการณ์ สภาวะการณ์ สัจธรรม คำสอน แต่ในที่นี้มุ่งจะกล่าวถึง ธรรมะอันเป็นสภาวะ ดังนั้น กุลจิรัฏฐิติธรรม จึงหมายถึง ธรรมะอันเป็นสภาวะที่ทำให้วงศ์ตระกูลตั้งอยู่ ด้วยความยั่งยืนหรือคงทนถาวรอยู่ได้^๕

สุชีพ บุญญานุภาพ ได้แยก กุลจิรัฏฐิติธรรม ได้ ๓ ศัพท์ คือ กุล ฐิติ ธรรม

กุล หมายถึง ตระกูล ชาตวงศ์ ชั้นวรรณะ

ฐิติ หมายถึง ความตั้งอยู่ ความดำรงอยู่

ธรรม หมายถึง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คุณธรรม สมาธิธรรม สัจธรรม สิ่งทั้งหลาย โลกุตระธรรม แต่ในที่นี้มุ่งจะกล่าวถึงคุณธรรม ดังนั้น กุลจิรัฏฐิติธรรม จึงหมายถึง คุณธรรมที่ทำให้วงศ์ตระกูลดำรงตั้งอยู่อย่างมั่นคงได้ยั่งยืน^๖

๒.๑.๓ ความหมายตามทัศนะของนักวิชาการ

พระพหุคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึง กุลจิรัฏฐิติธรรมว่า รักษาตระกูลให้คงอยู่ โดยปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน^๗

บุญมี แท่นแก้ว กล่าวว่า กุลจิรัฏฐิติธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน^๘

สุมาลี สุขอร่าม ได้กล่าวถึงความหมายของกุลจิรัฏฐิติธรรม ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือธรรมที่เป็นเหตุธรรมให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน กุลจิรัฏฐิติธรรม หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กุลธรรม แปลว่า ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลเมื่อตั้งเนื้อตั้งตัวได้เป็นหลักฐาน อันเนื่องมาจากดำรงมั่นใน ทิฏฐธัมมิกัตถ ๔ ประการ ดังกล่าวแล้วจะต้องไม่ประมาท

^๕ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๑), หน้า ๔๒๐.

^๖ สุชีพ บุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙๒.

^๗ พระพหุคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ฐานที่มั่นของชีวิตและสังคม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

^๘ บุญมี แท่นแก้ว, พระธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๙๒.

มัวเมาโดยจะตั้งขวนขวายเพื่อความเจริญมั่นคงแห่งโภคทรัพย์และครอบครัวยิ่งๆ ขึ้นไปเพราะมีเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งดำรงอยู่ได้นาน^๙

แก้ว ขิตตะขบ กล่าวถึง กุลจิรัฏฐิติธรรม ไว้ว่า หลักธรรมที่เกี่ยวกับความรับผิดชอบตระกูลหรือครอบครัวของตน โดยปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลตั้งอยู่ได้นาน ซึ่งเรียกว่า กุลจิรัฏฐิติธรรม^{๑๐}

สุริวัตร จันทรโสภา ได้ให้ความหมาย กุลจิรัฏฐิติธรรม ว่าเป็นหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน^{๑๑}

เสนาะ ผดุงฉัตร ให้ความหมาย กุลจิรัฏฐิติธรรมว่า ธรรมสำหรับดำรงความมั่นคงของวงศ์ตระกูลให้ยั่งยืน เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน^{๑๒}

มานิตา สุขสำราญ กล่าว กุลจิรัฏฐิติธรรม หมายความว่า ธรรมสำหรับความดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน หลักการดำรงความมั่นคงขององค์กรที่เป็นครอบครัววงศ์ตระกูล หมู่เหล่า สังคม หน่วยงาน ห้างร้าน บริษัท^{๑๓}

พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินธโร) กล่าวถึงความหมายของกุลจิรัฏฐิติธรรม ว่าเป็นหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน เป็นหลักธรรมที่สอนเกี่ยวกับการใช้ทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การรู้จักซ่อมแซมของเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมให้กลับคืนสภาพใช้ได้ดังเดิม เป็นเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งอยู่ได้นาน^{๑๔}

^๙ สุมาลี สุขอร่าม, "การประยุกต์ใช้พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจ กรณีศึกษา : บริษัท แฟรี่ แลนด์สรรพสินค้า จำกัด นครสวรรค์", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๓.

^{๑๐} แก้ว ขิตตะขบ, **ธรรมลีลาฉบับที่ ๑๐๗**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๑

^{๑๑} สุริวัตร จันทรโสภา, **พระพุทธศาสนา ม.๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๑), หน้า ๓๑.

^{๑๒} เสนาะ ผดุงฉัตร, **หนังสือประกอบการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาเล่ม ๔ ปานุกรมฉบับนักเรียน**, (นนทบุรี: โรงพิมพ์เกรทเอ็ดดูเคชั่น, ๒๕๔๔), หน้า ๑๗.

^{๑๓} มานิตา สุขสำราญ, "การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินิตย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๘.

^{๑๔} พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินธโร), "ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโภควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๒.

กุลจิรัฐิธิธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับรักษาวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ได้นาน^{๑๕}

พรทิพย์ โสรถาวร กล่าวถึงความหมายของกุลจิรัฐิธิธรรม ว่าคือ หลักธรรมที่ทำให้ครอบครัวหรือตระกูลตั้งอยู่ได้นาน ไม่ล่มสลาย ไปก่อนเวลาอันควร ทำให้ตระกูลดำรงอยู่ด้วยความสงบสุข เรียบร้อย และมีฐานะมั่นคง^{๑๖}

พระธานี เขมธมโม (จำปา) กล่าวความหมายของกุลจิรัฐิธิธรรม ว่าธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน เป็นธรรมที่เกื้อหนุนให้ผู้หาเลี้ยงชีพประสบผลสำเร็จในการดำเนินชีวิต มีความมั่นคงเป็นเศรษฐกิจได้^{๑๗}

ประทุม อร่ามศักดิ์ กล่าวว่า กุลจิรัฐิธิธรรม หมายถึง ข้อปฏิบัติสำหรับรักษาวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ได้นานไม่ล่มสลายในเวลาอันควร ทำให้ตระกูลมีความสงบสุข เรียบร้อย มีฐานะมั่นคง^{๑๘}

สรุป ดังนั้น กุลจิรัฐิธิธรรม จึงหมายถึง ธรรมะหรือหลักการที่ทำให้วงศ์ตระกูลเจริญรุ่งเรืองมั่นคงที่เสถียรภาพคงทน ไม่เสื่อมสลายก่อนเวลา หรือรักษาวงศ์ตระกูลให้มีชื่อเสียงในทางที่สังคมยกย่องนับถือหรือเคารพให้เกียรติ หากวงศ์ตระกูลได้ยึดมั่นปฏิบัติตามย่อมทำถึงความเจริญก้าวหน้าทำให้วงศ์ตระกูลมั่นคงรุ่งเรือง

๒.๒ ประเภทของหลักกุลจิรัฐิธิธรรม

หลักกุลจิรัฐิธิธรรม เป็นธรรมะที่กล่าวถึงการทำให้ตระกูลมั่นคงอยู่ได้นาน มีผู้กล่าวถึงประเภทไว้หลายท่าน ดังนี้

ภิรมย์ บุญยัม กล่าวว่า รักษาตระกูลให้คงอยู่ โดยปฏิบัติตามหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน เรียกว่า กุลจิรัฐิธิธรรม ๔ ประเภท คือ

๑. นัฏฐคเวสนา ของหายหมด รู้จักหามาไว้

๒. ชินณปฏิสังขณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม

^{๑๕} ดารารัตน์ สายถิ่น, (๗ ก.พ. ๒๕๕๗), "มรรค(หลักธรรมที่ควรเจริญ หรือทำให้เกิดขึ้น)", **อริสัจ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://sites.google.com/site/dararat0935/neuxha-bth-reiyn/neuxha-thi-hnung>, [๔ มิถุนายน ๒๕๕๘].

^{๑๖} พรทิพย์ โสรถาวร, **หนังสืออ่านเพิ่มเติมเรื่อง มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) สารคดี๑ ศาสนาศิลธรรมจริยธรรม ม.๓**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.kroopornitip.com/Book/Book7.pdf>, [๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

^{๑๗} พระธานี เขมธมโม (จำปา), "ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๐.

^{๑๘} ประทุม อร่ามศักดิ์, **แบบฝึกเสริมทักษะการเรียนรู้รายวิชาพระพุทธศาสนา ส ๓๐๒๑๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๕๘), หน้า ๙.

๓. ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการกิน การใช้

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านพ่อเรือน^{๑๙}

สุมาลี สุขอร่าม ได้กล่าวถึงประเภทของกุลจิรัฏฐิติธรรม ธรรมสำหรับดำรงความมั่นคงของตระกูลให้ยั่งยืน หรือธรรมที่เป็นเหตุธรรมให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ ประเภท ดังนี้

๑. นัฏฐคเวสนา ของหา รู้จักแสวงหาคืบมา

๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุดรู้จักซ่อมแซม

๓. ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณความพอดีในการกินการใช้

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา พ่อบ้านแม่บ้านจะต้องเป็นผู้มีศีลธรรม^{๒๐}

พรทิพย์ โสรถาวร กล่าวประเภทของกุลจิรัฏฐิติธรรม ว่าหลักธรรมที่ทำให้ครอบครัวหรือตระกูลตั้งอยู่ได้นาน ไม่ล่มสลายไปก่อนเวลาอันควร ทำให้ตระกูลดำรงอยู่ด้วยความสงบสุขเรียบร้อย และมีฐานะมั่นคงมี ๔ ประเภท คือ

๑. นัฏฐคเวสนา แสวงหาเครื่องอุปโภคบริโภคมาทดแทนส่วนที่เสียหายหรือหมดไป

๒. ชินณปฏิสังขรณา ซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดเสียหาย

๓. ปริมิตปานโกชนา รู้จักฐานะตนเองและปฏิบัติเหมาะสมตามฐานะ

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งบุคคลที่มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน^{๒๑}

พระอธิการสนอง ปภสสโร (คณะพรหม) ได้กล่าวถึง ประเภทและอธิบายกุลจิรัฏฐิติธรรม ไว้ว่า สถาบันที่มีครอบครัวมีบิดามารดา ซึ่งถือว่าเป็นหัวหน้าครอบครัวจึงมีหน้าที่ที่สำคัญยิ่งในการรักษาความมั่นคงของครอบครัว และสร้างครอบครัวให้เป็นสุข ความมั่นคงของครอบครัวจะเป็นไปได้ โดยอาศัยหลักธรรมกุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ ประเภท ซึ่งเป็นธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูล ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๑. นัฏฐคเวสนา สิ่งจำเป็นต้องใช้บริโภคและอุปโภคเมื่อหมดไปต้องพยายามหาหาไว้ใช้ให้เพียงพอ ด้วยวิธีที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

๒. ชินณปฏิสังขรณา สิ่งของเครื่องใช้ และบ้านเรือนที่อยู่อาศัยหากทรุดโทรมจะต้องรู้จักบูรณปฏิสังขรณ์ ให้อยู่ในสภาพคงทนดีงามเหมือนเดิม เพื่อให้สามารถใช้ได้ดีเป็นปกติไม่ควรปล่อยให้

^{๑๙} ภิรมย์ บุญยิ้ม, "การศึกษาหลักการเลือกคู่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๘๖.

^{๒๐} สุมาลี สุขอร่าม, "การประยุกต์ใช้พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจ กรณีศึกษา : บริษัท แฟรี่แลนด์สรรพสินค้า จำกัด นครสวรรค์", **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**, (อ่างแล้ว), หน้า ๕๓.

^{๒๑} พรทิพย์ โสรถาวร, (อ่างแล้ว), [๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

ชำรุดทรุดโทรม และเสียหายโดยไม่ทำการซ่อมแซม มิฉะนั้นบ้านเรือนจะตั้งไม่ได้ นานครอบครัวจะประสบความลำบาก

๓. ปริมาณโภชนา ต้องรู้จักประมาณในการใช้สิ่งของต่างๆ ทั้งใช้กินและใช้อุปโภคไม่ใช่ว่าทรัพย์ที่หามาได้ฟุ่มเฟือยจนไม่มีเก็บออมไว้ใช้เมื่อคราวจำเป็น

๔. อธิปไตยสันตติสถานนา ตั้งผู้ที่เป็นพ่อบ้านแม่เรือนต้องเป็นคนดีมีศีลธรรมมีความรักความเมตตาต่อกันและกัน และมีจิตใจตั้งมั่นในคุณความดี พร้อมจะเป็นหัวหน้าครอบครัวที่ดี และสร้างครอบครัวให้มีความมั่นคง และเป็นสุขอย่างถาวร^{๒๒}

จํานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ กล่าวประเภทของกุลจิรัฐติธรรมว่า สถาบันครอบครัวเป็นสถาบันหลักที่เป็นบ่อเกิดความเจริญ รุ่งเรืองให้กับสังคมโดยรวม เพราะถ้าหากสถาบันครอบครัวล้มเหลวหรือเป็นครอบครัวอันไม่พึงปรารถนาแล้ว ปัญหาสังคมโดยรวมก็ตามมา ดังนั้นครอบครัวจะมั่นคงอบอุ่นมีความสุขและได้เป็นเป้าหมายสำคัญ อีกอย่างหนึ่งครอบครัวทั้งหลายการจะมีสุขในครอบครัวนั้น ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือครัวเรือนต้องปฏิบัติตน^{๒๓} ดังนี้

๑. พยายามขยันหาทรัพย์ด้วยความสุจริต เพื่อมีความมั่นใจว่าครอบครัวจะไม่ยากแค้น เพราะความยากไร้ทรัพย์สิน ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจะทำให้ชีวิตมีแต่ความทุกข์และความยากลำบาก การมีทรัพย์ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตจะทำให้ชีวิตไม่บกพร่อง สิ่งจำเป็นนั้นเป็นความสุขทุกอย่างหนึ่งในชีวิตครอบครัว

๒. รู้จักใช้ทรัพย์สินที่หามาได้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ เช่น เลี้ยงดูตนเอง และสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้มีความสุขพอสมควรแก่สภาพ การมีทรัพย์แต่ไม่นำมาใช้ประโยชน์จะไม่ทำให้ชีวิตมีความสุขอาจจะมีทุกข์เกิดขึ้น ดังนั้นความสุขอย่างหนึ่งของชีวิตในครอบครัวคือความสุขจากการได้ทรัพย์อย่างมีประโยชน์

๓. อย่าพยายามสร้างหนี้สินใดๆ อย่างไม่จำเป็น การเป็นหนี้สินนั้นเป็นทุกข์จิตใจของผู้เป็นหนี้จะมีความกังวล และระแวงตลอดเวลา โดยเฉพาะต่อเจ้าหนี้ บางครั้งเมื่อไม่มีทางใช้หนี้คนอื่นได้ ก็อาจหลบหนี้เจ้าหนี้ ดำรงชีวิตอย่างไม่เป็นสุข ครอบครัวที่อยู่เป็นสุขนั้นจะต้องปลอดจากหนี้ การไม่เป็นหนี้ทำให้บุคคลมีความภูมิใจ และเอิบอิ่มใจเป็นอิสระไม่มีหนี้สินติดค้างใคร

^{๒๒} พระอริการสนอง ปภสสโร (คณะพรหม), "การประยุกต์หลักพุทธจริยธรรมในการครองเรือนของหญิงไทยพุทธที่แต่งงานกับชาวต่างชาติ ในเขตอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๐.

^{๒๓} จํานงค์ อติวัฒนสิทธิ์, *สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๖๖.

๔. ความสุขประการสุดท้าย ก็คือ การประพฤติปฏิบัติถูกต้องตามหลักศีลธรรม และถูกต้องตามระเบียบ ประเพณี กฎเกณฑ์ของสังคม ดำรงชีวิตเป็นพลเมืองดีต่อประเทศชาติ ศาสนา ซื่อสัตย์ต่อหน้าที่การงาน และครอบครัว ภูมิใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ทำให้เกิดความสุขได้

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย) กล่าว ประเภทของกุลจิรัฏฐิติธรรมไว้ว่า ความมั่นคงทางเศรษฐกิจจะสามารถดำรงอยู่ได้นาน นอกจากมีหลักปฏิบัติดังกล่าวแล้วยังต้องอาศัยความร่วมมือกันของสมาชิกทุกคนในครอบครัวให้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้วยความไม่ประมาท กล่าวคือต้องมีการแสวงหาปัจจัย ๔ มาจนเจือมิให้ขาดตกบกพร่อง รู้จักการใช้สอยสิ่งของที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า สิ่งใดที่ยังประโยชน์ได้แต่ยังไม่สมบูรณ์ ก็ควรรู้จักปรับปรุงซ่อมแซมให้ดีขึ้น ไม่ใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคเกินความจำเป็น และประการสำคัญผู้นำครอบครัวจะต้องมีศีลธรรม มิฉะนั้นก็จะนำเอาทรัพย์สินของครอบครัวไปใช้ในทางที่ผิดได้ ครอบครัวที่มีความมั่นคงสามารถรักษาทรัพย์ที่มีไว้ได้ จะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะ ๔ ประการนี้ คือ

๑. รู้จักแสวงหาสิ่งของที่ขาดหายไปมาทดแทน (นญฺฐุ คเวสนติ)
๒. รู้จักซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดทรุดโทรม (ชินฺณํ ปฏิสงฺขโรนติ)
๓. รู้ประมาณในการบริโภคใช้สอย (ปริมิตปานโภชนา)
๔. ตั้งสตรีหรือบุรุษมีศีลให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน (สีลวนติ อิตถิเวา ปุริสํ วา อาธอปจเจฐฺเปนติ)

หน้าที่เศรษฐกิจของครอบครัว มิใช่แค่การแสวงหาทรัพย์มาได้และการรักษาทรัพย์ให้ได้ ดำรงอยู่เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น ครอบครัวจะต้องทำหน้าที่สำคัญในการใช้จ่ายทรัพย์อย่างถูกต้อง สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าและรู้จักแบ่งทรัพย์สินนั้นให้ใช้ประโยชน์ในด้านที่จำเป็น^{๒๔}

พระโมชิต สุขเมโธ (คัมท้าว) กล่าวถึง ประเภทของกุลจิรัฏฐิติธรรมไว้ว่า เป็นหลักธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของวงศ์ตระกูลให้ยั่งยืนสืบไปและเป็นหลักทำที่ส่งเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจครอบครัวด้วยการดำเนินชีวิตของครอบครัวจะเกิดความผาสุกตลอดไปได้ต้องร่วมกันปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๔ ประเภท นี้ให้ครบ ได้แก่

๑. นญฺฐุคเวสนา รู้จักแสวงหาทรัพย์สินที่หายมาไว้ การปฏิบัติตามธรรมข้อนี้ คือ การรู้จักแสวงหาสิ่งของที่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวกมาทดแทนของเก่าที่หายไป การดำเนินชีวิตในชุมชนชนเมืองนั้นส่วนใหญ่จะชอบแสวงหา หรือซื้อสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ มาไว้คนละมาก ๆ เช่น จะเห็นได้

^{๒๔} พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงศ์น้อย), "แนวคิดและวิธีการขัดเกลาทางสังคมในสถาบันครอบครัวแนวพระพุทธศาสนา", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๖๑.

จากงานเทศกาล หรือการเปิดร้านขายของตลาดนัดวันจันทร์ถึงวันศุกร์ จะมีชาวชุมชนชานเมืองไปซื้อหาสิ่งของอยู่เป็นประจำ หรือไม่ก็เข้าไปซื้อของในห้างใหญ่ ๆ ในเมือง

๒. ชินณปฏิสังขรณา รู้จักบุรณะซ่อมแซมของเก่าที่ชำรุด สังคมยุคปัจจุบัน เป็นสังคมที่ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบายหลายอย่างซึ่งซื้อหามาได้เป็นจำนวนมาก แต่เมื่อชำรุดเสียหายแล้วการจะนำมาบุรณะซ่อมแซมนั้นมีน้อยรายนัก ส่วนมากจะนำไปทิ้งหรือบริจาคต่อไป ซึ่งก็ทำให้การปฏิบัติตามหลักธรรมข้อนี้บกพร่องไป

๓. ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอย หลักธรรมข้อนี้ สอนให้รู้จักประมาณในการใช้สอยบริโภคสิ่งต่างๆ ที่ตนแสวงหาได้ด้วย ความมัธยัสถ์อดออม ไม่จับจ่ายใช้สอยจนฟุ่มเฟือยและควรแบ่งอีกส่วนหนึ่งเพื่อนำไปบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ในชุมชนด้วย และต้องรู้จักบริหารจัดการทรัพย์ด้วยปัญญาอันชอบว่า รายได้เท่านี้ควรมีรายจ่ายเท่าใดจึงจะอยู่ได้และไม่ทำให้ตนเองเดือดร้อน

๔. อธิปัจจสีลวันตถาปนา พ่อบ้านแม่เรือนจะต้องเป็นผู้มีศีลธรรม การจะดำรงวงศ์ตระกูลที่มั่งคั่งเอาไว้ได้นานนั้น ผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวหรือผู้นำครอบครัวจะต้องมีศีลธรรมมีธรรมโดยสมบูรณ์ เพราะศีลธรรมเป็นสมบัติอันสำคัญของมนุษย์ที่จะรักษาทรัพย์สมบัติเอาไว้ ดังนั้น ศีลธรรมจะมีความสำคัญ และจำเป็นมากต่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข และเจริญก้าวหน้าของมนุษย์^{๒๕}

มานิตา สุขสำราญ กล่าว ประเพณีของกุลจิรัฐติธรรมว่า ธรรมสำหรับความดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน หลักการดำรงความมั่นคงขององค์กรที่เป็นครอบครัววงศ์ตระกูล หมู่เหล่า สังคม หน่วยงาน ห้างร้าน บริษัท มี ๔ ประเพณี ดังนี้

๑. นัฏฐคเวสนา ของหายของหมด รู้จักหาเอาไว้ เป็นการหาของที่หมดไปให้กลับมาใช้ได้ อีก เช่น สิ่งของในบ้านเรือนเมื่อใช้หมดไปแล้ว หากอยู่ในวิสัยที่จะหากลับมาได้ ก็ให้รีบชวนขวายนหากลับมาให้ได้ ในองค์กรบริษัท ก็เช่นกัน ของที่หายไป ของหกหล่น ของที่สูญเสีย เวลาที่เสียก็ให้หาทางแก้ไขให้เกิดสูญเสียน้อยลง

๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบุรณะซ่อมแซม การซ่อมแซมของเก่าของชำรุด เช่น ของเก่าที่ใช้งานไปแล้วไม่ว่าจะเป็นอาคารบ้านเรือน เสื้อผ้า โต๊ะทำงาน เครื่องจักรที่ชำรุดให้หาทางซ่อมให้ดี อย่าปล่อยให้เสื่อมโทรม ถ้าไม่ใช่จริงๆ ก็ให้ขายหรือบริจาคให้คนอื่นใช้ประโยชน์

๓. ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการกินการใช้จ่าย รู้จักพอดี ในเรื่องของการกินการใช้อะไรที่มากเกินไปก็ให้หาทางลดลง เช่น พลังงานไฟฟ้า อะไหล่ ทรัพย์สินที่ดิน เครื่องใช้สำนักงานกระดาษ ให้หาทางรณรงค์ให้ใช้น้อยลง เอาแต่พอดีและไม่ต้องตระหนี่ จนขาดความสะดวก ให้รู้จักความพอดี

^{๒๕} พระโมชิต สุขเมโธ (คุ้มท้าว), "หลักพุทธธรรมเพื่อแก้ปัญหาพฤติกรรมการเล่นการพนันในชุมชน", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐๗.

๔. อธิปจสีลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน รู้จักการตั้งคนดี มีคุณธรรม ให้เป็นใหญ่ ซึ่งจะต้องคิดไตร่ตรองในการคัดเลือกแต่งตั้งให้เป็นผู้นำในองค์กร ที่ใดมีคนไม่ดีไม่ศีลธรรม เป็นผู้นำย่อมพาองค์กรไปไม่ถึงจุดหมายปลายทาง^{๒๖}

บุญมี แทนแก้ว กล่าวถึงประเภทและอธิบายกุลจิรัฐิธิธรรมไว้ว่า กุลจิรัฐิธิธรรม หมายถึง ธรรมสำหรับดำรงความมั่นคงของตระกูลให้ยั่งยืนหรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นานมี ๔ ประเภท ได้แก่

๑. นัฏฐควเสนา ของหมดรู้จักหามาไว้ ในครอบครัวหรือในครัวเรือนย่อมมีเครื่องใช้สอย มากมายหลายอย่าง ของใช้บางอย่างอาจจะให้ใครหยิบยืมไป หรือบางอย่างใช้ไปอาจจะหมดไป ควร หามาให้ครบถ้วนแม้จะหายไปหรือใช้หมดไป ถ้าไม่หามาไว้หรือให้มีดั้งเดิมอาจจะไม่สะดวกในการหยิบ ใช้

๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด ต้องรู้จักซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุด อย่าปล่อยให้ ชำรุดจนไม่สามารถจะซ่อมแซมได้ พอซ่อมแซมได้ ควรซ่อมแซม ไม่ควรทิ้ง หรือซื้อใหม่ เพราะอาจจะ ราคาแพงกว่าที่เราจะซ่อมแซม หรือการซื้อใหม่ อาจจะไม่ได้ของดีเท่าของเก่าก็ได้ การซ่อมแซมของ เก่า นอกจากจะเป็นการประหยัด แล้วยังได้ของดีแน่นอนกว่าการจะไปซื้อมาใหม่อีก

๓. ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการกิน การใช้ ความรู้จักประมาณยังประโยชน์ให้ สำเร็จได้ แม้แต่การกินอาหาร การใช้เครื่องนุ่งห่ม หรือการใช้เงินอันเป็นรายได้ให้รู้จักประมาณของใช้ ก็ดี อาหารก็ดี เงินทองก็ดี ย่อมหมดสิ้นไปโดยธรรมชาติ เราอาจหามาได้จำกัดการประหยัดหรือการ รู้จักพอเพียง หรือรู้จักประมาณเรียกว่า มีจริยธรรมในการใช้ อย่าใช้โดยไม่คำนึงถึงรายรับจะอับจน อย่างกินมาก จะยากนาน เมื่อทุกอย่างรู้จักหมด ต้องนึกเสมอว่า เมื่อหมดจะไปหยิบยืม กู้หนี้ยืมสินเขา ย่อมลำบาก ดังนั้น การกินการใช้ ไม่ว่าอะไร จะเป็นการใช้น้ำ ใช้ไฟ ใช้เงินทอง ใช้ข้าวของ การ รับประทานอาหารต้องให้รู้จักประมาณ ให้นึกเสมอว่า "มีใช้น้อยยังดีกว่าไม่มีใช้เลย" ผู้ใช้จ่ายอะไรเกิน รายรับ มักจะตั้งตัวไม่ติด ฐานะไม่มั่นคงมีภาชิตโบราณท่านกล่าวไว้ว่า

คนร่ำรวย ทำเป็นร่ำรวย อาจจนได้ (ไม่ควรปฏิบัติ)

คนร่ำรวย ทำเป็นยากจน ยิ่งร่ำรวย (ควรปฏิบัติ)

คนยากจน ทำเป็นร่ำรวย ยิ่งยากจน (ไม่ควรปฏิบัติ)

คนยากจน ทำเป็นยากจน อาจร่ำรวย (ควรปฏิบัติ)

ไม่มีมหาเศรษฐีคนใดที่ไม่ประหยัด ไม่รู้จักประมาณในการใช้จ่าย หรืออาจจะกล่าว อีก อย่างหนึ่งว่า ผู้ไม่รู้จักประหยัด ไม่รู้จักประมาณในการกินการใช้ จะร่ำรวยได้ยาก

^{๒๖} มานิตา สุขสำราญ, "การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิตย มหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (อ่างแล้ว), หน้า ๔๙.

๔. อธิปจสัลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน เพราะพ่อบ้านแม่เรือนจะต้องมีคุณธรรม มีศีลธรรม มีกาย วาจา ใจ เรียบร้อย ประพฤติในกุศลกรรมบถ มีฆราวาสธรรมสมบูรณ์ เป็นต้น^{๒๗}

สมหวัง วิทยาปัญญานนท์ กล่าวว่า หลักกุลจิรัฏฐิติธรรม การที่จะทำ TPM นั้นใช้หลักการสร้างความมั่นคงยั่งยืน มี ๔ ประเภท^{๒๘} ดังนี้

๑) หาของที่หายให้กลับมา เช่น ของที่หายไป ของหกหล่น สูญเสีย เวลาที่สูญเสีย ก็หาทางกำจัดเสีย หรือทำให้สูญเสียให้น้อยลง (เน้นเรื่อง Loss)

๒) ซ่อมแซมบูรณะของเก่าของชำรุด ต้องทำให้ใช้งานได้ต้องซ่อมให้ดี อย่าปล่อยให้เสื่อมโทรม (เน้นเรื่องการซ่อมบำรุง Break Down และ Planned Maintenance)

๓) รู้จักความพอดี อะไรมากไปก็หาทางลด เช่น พลังงานไฟฟ้า อะไหล่ ทรัพย์สิน การดำเนินการ (เน้นในเรื่อง Focus Improvement)

๔) รู้จักตั้งคนดีคนเก่งให้เป็นใหญ่ โดยการพัฒนาคนให้เป็นคนเก่ง (เน้นในเรื่อง Training & Education) ตลอดจนการคัดคนเก่งเป็นหัวหน้าทีม (Project Team)

พระครูสิริปริยัตินาราย (พิสิฐ ชุตินธโร) กล่าวว่า ประเภทของกุลจิรัฏฐิติธรรม เป็นหลักธรรมที่สอนเกี่ยวกับการใช้ทรัพย์ การรักษาทรัพย์ การรู้จักซ่อมแซมของเก่าที่ชำรุดทรุดโทรมให้กลับคืนสภาพใช้ได้ดังเดิม เป็นเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งอยู่ได้นาน ดังนั้นความที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่นอนาถปิณฑิกเศรษฐี ปรากฏในอาทิตยสูตรแห่งคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาตว่า "อริยสาวกย่อมป้องกันอันตรายที่เกิดจากไฟ น้ำ พระราชา โจร คนที่ไม่ชอบกัน หรือจากทายาท ทำตนให้ปลอดภัยนี้เป็นประโยชน์ที่ควรถือจากโภคทรัพย์" กุลจิรัฏฐิติธรรมมี ๔ ประเภท ประกอบด้วย^{๒๙}

๑. นัฏฐคเวสนา ของหายของหมด รู้จักหามาได้
๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม
๓. ปริमितปานโกชนา รู้จักประมาณในการกินการใช้
๔. อธิปจสัลวันตสถาปนา ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน

รัตนะ ปัญญาภา กล่าวประเภทกุลจิรัฏฐิติธรรม ว่าเป็นหลักการสำหรับดำรงความมั่นคงของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน ซึ่งมี ๔ ประเภท ดังนี้

^{๒๗} บุญมี แทนแก้ว, พระธรรม, (อั่งแล้ว), หน้า ๙๕.

^{๒๘} สมหวัง วิทยาปัญญานนท์, (๑ ต.ค. ๒๕๔๖), "มองTPMเชิงพุทธ", พุทธวิธีบริหาร, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.budmgt.com/budman/bm02/tpmbud.html>, [๑๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘].

^{๒๙} พระครูสิริปริยัตินาราย (พิสิฐ ชุตินธโร), "ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโกควิภาค ๔ กับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (อั่งแล้ว), หน้า ๕๓.

๑.. นวัตกรรมเวสนา หมายถึง ของหายหมด รู้จักหามาไว้ คือ เมื่อมีสิ่งของภายในบ้านสูญหายไป และอยู่ในวิสัยที่หามาแทนได้ ก็รู้จักหาวิธีการต่างๆ ให้ได้มาซึ่งสิ่งของเหล่านั้นหรือหาสิ่งของอื่นๆ มาทดแทนไว้ เป็นต้น

๒. ชีณณปฏิสังขรณา หมายถึง ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม คือ การรู้จักบำรุงรักษาและซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดที่ยังสามารถนำมาใช้ใหม่ได้ หรืออยู่ในสภาพที่ยังสามารถทำงานได้ แต่มีอุปกรณ์บางอย่างชำรุดไป ก็สามารถที่จะซ่อมแซมนำกลับมาใช้ใหม่ได้ นอกจากนี้ยังหมายถึง การรู้จักนำสิ่งของที่ใช้แล้วนำกลับมาใช้ได้ใหม่ (Recycle)

๓. ปริमितปานโกชนา หมายถึง รู้จักประมาณในการกินการใช้ คือ การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์สมบัติ รู้จักการประหยัดอดออม รู้จักใช้จ่ายตามฐานะของตนเอง หรือการใช้จ่ายให้เหมาะสมกับฐานะ เป็นต้น^{๓๐}

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา หมายถึง ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน คือ ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวจะต้องตั้งอยู่ในหลักของศีลธรรม ทำมาหาเลี้ยงชีพในทางที่สุจริต เว้นจากอบายมุขไม่ลุ่มหลงมัวเมาในกาม เป็นต้น บุคคลที่มีศีลธรรมอันดีจะทำให้ครอบครัวสงบสุข

สุมาลี โสตจำปา กล่าวประเภของกุลจิรัฐติธรรม ธรรมสำหรับการรักษาวงศ์ตระกูลให้ดำรงอยู่ได้นานมี ๔ ประการ ดังนี้

๑. นวัตกรรมเวสนา ทรัพย์สินหรือสิ่งของใดที่หมดหรือหายไปควรรู้จักหามาแทน หมายถึง สิ่งของจำเป็นในครอบครัว เช่น ปัจจัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรคเมื่อหายหรือหมดไป สมาชิกในครอบครัวจะต้องหามาไว้

๒. ชีณณปฏิสังขรณา รู้จักซ่อมแซมบูรณะหรือของที่ชำรุดให้ใช้ได้ หมายถึง สิ่งของที่จำเป็นเมื่อเกิดชำรุดเสียหาย จะต้องรู้จักซ่อมแซมให้ใช้งานได้ เช่น หลังคาบ้าน รั่ว สมาชิกก็ต้องไปอุดรูรั่วไว้ เป็นต้น

๓. ปริमितปานโกชนา รู้จักกินรู้จักใช้เท่าที่จำเป็นให้เหมาะสมกับฐานะของตน หมายถึง การรู้จักประหยัด รู้จักกิน รู้จักใช้ ซึ่งหัวหน้าครอบครัวจะต้องปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่าง

๔. อธิปัจจสีลวันตฐาปนา การตั้งตนมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน หมายถึง การมีหัวหน้าครอบครัวหรือพ่อบ้านแม่เรือนที่เป็นคนดีมีศีลธรรมครอบครัวประกอบอาชีพสุจริตมีความขยันหมั่นเพียรในการทำงาน^{๓๑}

^{๓๐} รัตนะ ปัญญาภา, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาพุทธธรรม, (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๓), หน้า ๒๕๖.

^{๓๑} สุมาลี โสตจำปา, เอกสารประกอบการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖

สรุป ประเภทของกุลจิรัฐิธิธรรมส่วนมากแบ่งไว้ ๔ ประเภท และอธิบายแต่ละประเภทให้ชัดเจนให้เห็นถึงความเชื่อมประสานข้อธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในการนำไปปรับใช้ เช่น สิ่งของใช้หมดหรือสูญหาย ต้องแสวงหาให้ได้กลับมาใช้ แต่การแสวงหาจะต้องรู้จักประมาณ ความพอเพียง ความสันโดษ ความเหมาะสม และการใช้จะต้องใช้ในทางถูกต้องเหมาะสม เป็นต้น รู้จักซ่อมแซมของที่เก่าชำรุด ของเก่าชำรุดอยู่ในลักษณะ เช่นไรชำรุดเป็นบางส่วนจะต้องปรับแก้ให้อยู่ในลักษณะเกินจนปรับแก้ไม่ได้ ก็ทำให้เป็นอะไหล่หรือชิ้นส่วนอย่างอื่น สรุปก็ไม่ทอดทิ้ง ไม่เห็นคุณค่าอยากได้แต่สิ่งใหม่ๆ ของใช้ที่ทันสมัย เป็นต้น การดำเนินชีวิตจะต้องรู้จักประมาณ ความพอเพียงเหมาะสม จะกินจะใช้ ก็ให้รู้ความพอดี มีประมาณ มีโครงการ และคำนึงถึงผลจะเกิดขึ้นในอนาคต ไม่ใช้จ่ายใช้สอยเกินความจำเป็นไม่ควรให้เห็นว่าเป็นการฟุ่มเฟือยหรือมัวยัถ์รัดตัวจนเกินไป ควรมีแผนหรือโครงการการใช้จ่ายและใช้ปัญญาเกี่ยวกับการวางแผนในสังคม รู้จักการเคารพให้เกียรติ และยอมรับผู้นำในครอบครัว และผู้นำของสังคม ในหลักธรรมข้อนี้มุ่งให้ตั้งผู้มีศีลธรรมให้เป็นพ่อบ้านแม่เรือน ผู้นำของครอบครัวไม่ตกอยู่ในอำนาจอบายมุข อันจะก่อทุกข์ให้แก่ตัวเองและครอบครัว หลักธรรมทั้ง ๔ ประการนี้ เป็นพื้นฐานทำให้วงศ์ตระกูลจะตั้งอยู่ได้นาน ผู้หวังความเจริญจะต้องนำมาปฏิบัติ

๒.๓ ความสำคัญของกุลจิรัฐิธิธรรม

อจณราวรณ มุสิกะสันต กล่าวถึง ความสำคัญของหลักกุลจิรัฐิธิธรรมว่า หลักกุลจิรัฐิธิธรรม มีความสำคัญเพราะเป็นหลักธรรมที่ผู้ครองเรือนทั้งหญิงหรือชายพึงยึดถือปฏิบัติเพื่อรับผิดชอบและรักษาครอบครัวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ ชาวพุทธที่ดี นอกจากจะต้องพัฒนาตนเองให้เป็นคนดี มีศีลธรรม ประกอบอาชีพสุจริตแล้ว ยังมีหน้าที่ที่ต้องทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวมด้วย ส่วนรวม ในที่นี้แบ่งได้เป็น ๔ ระดับ คือ ครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และโลกการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ในอุดมคติตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันแห่งการใช้ชีวิตร่วมกันของชายหญิงที่มีอุดมการณ์ชีวิตสอดคล้องกัน ต่างฝ่ายมีความพร้อมในภาระหน้าที่อันพึงปฏิบัติต่อกัน คือ การเกื้อกูลสงเคราะห์กันและผลิตสมาชิกใหม่ที่มีคุณภาพสู่สังคม จากอุดมคติของครอบครัวดังกล่าวย่อมเกี่ยวกับกับกุลจิรัฐิธิธรรม ซึ่งจะให้เห็นมิติที่นำไปสู่ภารกิจของครอบครัวสำคัญ ๒ ประการ คือ การที่ครอบครัวในฐานะสถาบันจะต้องมีความเป็นปึกแผ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และเมื่อสมาชิกเกิดขึ้นมาใหม่ ก็จะต้องได้รับการอบรมเลี้ยงดูให้มีคุณภาพตามที่ประสงค์ มิติทั้งสองประการนี้ เป็นอุดมการณ์สำคัญในการดำเนินชีวิตครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งให้ความสำคัญแก่ครอบครัวในฐานะเป็นรากฐานของสังคมที่มีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของมวล

มนุษยชาติ จึงเน้นให้ผู้ครองเรือนดำรงตนอย่างถูกต้องตามวิถีทางแห่งฆราวาส^{๓๒}

หลักคำสอนเรื่องกุลจิรัฏฐิติธรรม ๔ นี้มุ่งชี้แนะให้ผู้เลือกวิถีชีวิตแบบชาวบ้านเดินตามทางคตฺติโลกนำไปประพฤติในประเด็นนี้ พระพุทธศาสนามุ่งสอนให้เกิดความดีความงาม ความถูกต้อง และความสมหวังให้แก่ชาวบ้านในเรื่องของการครองเรือนการสร้างฐานะครอบครัวให้เป็นปึกแผ่นมั่นคง และประการสำคัญยิ่งอย่างหนึ่ง คือการทำตัวให้มีคุณค่าคู่ควรแก่การเป็นทายาทที่ดีมีคุณภาพในการดำรงวงศ์ตระกูลให้ยั่งยืนและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น สืบไป กล่าวไว้ว่า เป็นหลักธรรมเกี่ยวกับแนวทางหรือข้อปฏิบัติที่ช่วยให้มนุษย์สามารถรักษาสภาพของวงศ์ตระกูลได้มั่นคง มั่นคง และยั่งยืนนาน หลักธรรมนี้นอกจากมุ่งให้เกิดประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมแก่ชาวบ้านโดยตรงแล้ว ยังชี้ให้เราได้รับความจริงต่อไปอีกว่า พระพุทธศาสนาสอนและส่งเสริมความสำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงและความอยู่ดีกินดีทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับความสัมพันธ์อันดีในสังคมอีกด้วย

ศตวรรษ มะละแหม่ม กล่าวถึงความสำคัญของกุลจิรัฏฐิติธรรม ว่ามีความสำคัญต่อชีวิตและสังคมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นให้คนใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต หลักธรรมคำสอนล้วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชีวิต และสังคมซึ่งพุทธศาสนิกชนจะต้องให้ความสนใจ ศึกษาทำความเข้าใจทั้งในแง่ของความหมายแนวทางปฏิบัติ และเป้าหมายของหลักธรรมในแต่ละข้อจะทำให้เกิดผลดี คือได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง ตระกูล (ครอบครัว) จะมั่นคงและตั้งอยู่ได้นาน คนในครอบครัวจะต้องประพฤติปฏิบัติหลักธรรมนี้อย่างสม่ำเสมอ โดยมีความสำคัญดังต่อไปนี้

๑. นักรู้จักเสนา การรู้จักแสวงหาสิ่งของที่หายมาไว้นั้น คือชีวิตของผู้ครองเรือนหรือที่เรียกว่า ชีวิตของฆราวาสนั้นจะต้องสร้างคนในครอบครัวให้มีจิตสำนึก หรือให้มีนิสัยรักและบำรุงรักษาทรัพย์สินของตนให้ปลอดภัย และเพิ่มพูนขึ้นโดยลำดับในทางปฏิบัติ แม้บางคนจะขยันทำมาหากินมีรายได้มากพอสมควรต้องเป็นคนรู้จักแสวงหาสิ่งที่หายมาไว้ การรักษาทรัพย์ไว้ไม่ให้สูญหาย เมื่อปฏิบัติแล้วช่วยทำให้ประหยัดเงิน ไม่ต้องซื้อใหม่ไม่สิ้นเปลืองเงินทองโดยใช่เหตุ มีความรับผิดชอบในตัวเอง ในการรักษาทรัพย์ รักษาทรัพย์เพื่ออนาคตที่ดีในวันข้างหน้า ไม่ต้องรบกวนเงินผู้ปกครองในการซื้อสิ่งของเครื่องใช้ใหม่อยู่เรื่อย ๆ

๒. ชินณปฏิสังขรณา การรู้จักบูรณะซ่อมแซมของเก่า เพื่อให้ใช้การได้ต่อไปก็จัดเป็นภาระหน้าที่ของผู้ครองเรือนหรือคนในครอบครัว จะต้องมองเห็นความสำคัญด้วยเพราะทุกสิ่งทุกอย่างที่เราสร้างขึ้นมานั้นไม่มีสิ่งใดอยู่คงทนตลอดไป ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า เมื่อเกิดการชำรุดขึ้นมาต้องรีบซ่อมแซมให้อยู่ในสภาพที่ใช้ได้ ด้วยการซ่อมแซมถนอมไว้ให้ใช้ได้ยาวนานๆ เป็นคนประหยัดทรัพย์ ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่สุรุ่ยสุร่าย เกิดความรับผิดชอบในตัวเอง เป็นคนมีความพอเพียง พ่อแม่ไม่ต้องเดือดร้อน

^{๓๒} อัจฉรวรรณ มุสิกะสันต, หลักธรรมสำหรับให้คนในครอบครัว "กุลจิรัฏฐิติธรรม ๔", [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://region6.prd.go.th/ewt_dl_link.php?nid=5841, [๗ มิถุนายน ๒๕๕๘].

เกิดประโยชน์เกิดความคุ้มค่า สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อีก รู้จักคุณค่าของสิ่งของเครื่องใช้

๓. ปริमितปานโภชนา คือ รู้จักประมาณในการกินการใช้ตามหลักทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ก็คือ "เศรษฐกิจพอเพียง" ให้รู้จักประมาณในการใช้จ่ายใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคให้เหมาะสมกับฐานะหรือภาวะของตนไม่ฟุ่มเฟือย สรุ่ยสร่ายจนเกินพอดี ไม่ให้ผิดเคืองจนเกินไป คือ พึ่งกำหนดรู้รายได้ และรายจ่าย แล้วใช้จ่ายไม่ให้เกิดรายได้ รู้จักเก็บไว้บ้างตามหลักโภควิภาคธรรม ด้วยการรู้จักการประหยัดการกินการใช้ ไม่ใช้จ่ายสรุ่ยร่าย เมื่อปฏิบัติแล้วช่วยให้เป็นคนรู้จักอดออม มีความพอเพียงในการกินการใช้ ทำให้เกิดสิ่งดีๆ ในชีวิต มีเงินออมมีเงินใช้ในเวลาฉุกเฉิน ผู้ปฏิบัติไม่ต้องลำบากในอนาคต ส่งผลให้ครอบครัวมีความสุขพ่อแม่ภาคภูมิใจในผู้ปฏิบัติ เป็นทุนในการศึกษาในอนาคตมีเงินเก็บไว้ใช้ประโยชน์ในวันข้างหน้า สร้างนิสัยในการใช้จ่ายเป็นคนที่ยังรู้จักประหยัดอดออม มีทรัพย์สินไว้จ่ายในยามที่จำเป็นได้ มีวินัยในตนเองไม่สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ สามารถนำเงินออมมาใช้ประโยชน์ในเวลาที่ต้องการ ไม่ต้องรบกวนพ่อแม่ ทำให้ครอบครัวเกิดการพัฒนา ครอบครัวมั่นคงน่าอยู่ และดำรงอยู่ได้นาน ไม่เสื่อมก่อนเวลา

๔. อธิปัจจสัถยัตถสถานนา คือ รู้จักทั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน ข้อนี้ถือว่ามีความสำคัญมาก เพราะหัวหน้าครอบครัวที่ดีมีศีลธรรมนั้น จะทำให้ตระกูลมั่นคงโดยส่วนเดียวความเจริญ หรือความเสื่อมของตระกูลนั้นขึ้นอยู่กับผู้นำ ถ้าผู้นำตั้งอยู่ในศีลธรรมจะประกอบการณ์ใดก็เจริญก้าวหน้าในพระพุทธศาสนา การสนับสนุนผู้มีศีลธรรมเป็นหัวหน้าครอบครัว ทำให้ได้เป็นผู้นำที่ดีขึ้นไปในทางที่ถูกต้อง นำพาตนเองไปในทางที่ดี ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข มีความอบอุ่นใจในความปลอดภัยที่มีผู้นำที่ดี^{๓๓}

ดังนั้น หลักกุลจักรัฎฐิติธรรม มีผลตอบสนองที่ได้รับมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมที่พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นสุข ความมั่งคั่ง ความบริบูรณ์ ความไปเกิดในสุคติ โลกสวรรค์ และจุดหมายปลายทางชีวิตที่ถือเป็นสุขสงบเย็น เป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์ สิ้นทุกข์ทั้งปวง

สุลลยพร พันธโยธี กล่าวถึงความสำคัญของกุลจักรัฎฐิติธรรม ว่าบุคคลผู้มีครอบครัว แม้จะอยู่ในฐานะใดครอบครัว นอกจากปฏิบัติตามหลักธรรมอื่นๆ แล้ว พึงมีความรับผิดชอบต่อครอบครัว โดยปฏิบัติธรรมเกี่ยวกับความรับผิดชอบ เพื่อดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน มีความสำคัญโดยแยกเป็นข้อๆ ดังนี้

^{๓๓} ศตวรรษ มะละแหม่ม, "การใช้หลักธรรมทางพุทธศาสนา เพื่อการดำเนินชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่" วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๘.

๑. นัฏฐเวสนา ของหายของหมด สิ่งจำเป็นต้องมีไว้ในบ้านเรือน เช่น ข้าวสารอาหารแห้ง น้ำปลา ยารักษาโรค สิ่งอันควรบริโภค ใช้สอยต่างต้องซื้อหามาไว้ เมื่อจำเป็นก็หยิบใช้ได้ทันที ไม่ใช่ต้องวิ่งไปซื้อหาที่ละอย่าง บางครั้งเมื่อจำเป็นต้องใช้ ร้านค้าอาจไม่เปิดหรือไม่มีเงินซื้อ เป็นต้น นอกจากนั้นการซื้อของที่จำเป็นไว้ในบ้านเสมอ ก็เป็นการจัดระเบียบการใช้จ่ายอีกทางหนึ่งเมื่อมีรายได้เข้ามาแต่ละเดือน ก็จะได้จัดสรรรายได้ว่าควรซื้อสิ่งใดไว้ใช้สอยจนถึงวันที่ได้รับรายได้อีกรอบหนึ่ง ของใช้ สิ่งควรบริโภคต่าง ๆ ก็หมดพอดี จะได้ซื้อหาเข้ามาเติมเต็มไว้ให้บริบูรณ์

๒. ชินณปฏิสังขรณา ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะ ซ่อมแซม ด้วยสิ่งของบางอย่าง เช่น เสื้อผ้าอุปกรณ์ของใช้ในบ้าน ซึ่งไม่ใช่อาหาร หรือของใช้สิ้นเปลืองที่ใช้แล้วหมดไป หากชำรุดเสียหาย ด้วยกาลเวลา สามารถซ่อมแซมได้ก็ต้องซ่อมแซมให้มีสภาพดีสามารถใช้งานได้ต่อไป จะได้ไม่ต้องซื้อหามาใหม่ให้รบกวน หรือซื้อหามาใหม่ให้สิ้นเปลืองรายจ่ายเป็นการประหยัดและรักษาทรัพย์ไว้ให้อีกทางหนึ่ง

๓. ปริมิตปานโกชนา รู้จักประมาณในการกินการใช้ ในการซื้อหาสิ่งของที่จำเป็นมาไว้ ก็ต้องมีการคิดพิจารณาอยู่เสมอว่าสิ่งที่ซื้อมันจำเป็นจริง ๆ ไม่ใช่ว่าซื้อมากองไว้เพราะอยากซื้อ เพราะอยากกิน ความอยากเป็นต้นตออย่างหนึ่งที่นำมาซึ่งความทุกข์ เช่นความอยากกิน เห็นอะไรอยากกินไปหมดโดยไม่คำนึงถึงว่าสิ่งที่บริโภคเข้าไปนั้นส่งผลร้ายต่อร่างกายอย่างไร อาจเป็นโรคอ้วน โรคไขมันอุดตัน บางคนอยากดื่มสุรา เพื่อฉลอง เพื่อเพื่อน เพื่อดับทุกข์ เพื่ออะไรก็แล้วแต่ที่จะหาเหตุมาอ้างเพื่อจะได้กินทั้ง ๆ ที่ไม่ใช่สิ่งจำเป็นอีกทั้งยังผิดศีล ก็ยังกินเข้าไปเผาผลาญร่างกายโดยหาประโยชน์อะไรไม่ได้ ดังนั้นการซื้อหาสิ่งใดมาใช้สอยบริโภคก็ต้องคำนึงถึงความจำเป็นด้วย

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน ด้วยเหตุที่กล่าวมาทั้ง ๓ ประการ ตั้งแต่การรู้จักหาของใช้ ของกินที่จำเป็นไว้กินไว้ใช้สอย รู้จักซ่อมแซมของใช้ที่ชำรุด ผู้ที่จะทำได้ต้องมีศีล มีธรรม หากพ่อบ้าน แม่เรือนคนใดไม่อยู่ในศีลวัน ๆ เอาแต่ดื่มสุรา หมกหมุ่นในอบายมุข ได้แก่ เล่นการพนัน เทียวเล่น เกียจคร้าน ย่อมไม่สามารถกระทำการดังกล่าวได้ ดังนั้นบ้านเรือนจึงจำเป็นต้องมีพ่อบ้านแม่เรือนที่มีศีลธรรม ไม่เช่นนั้นแล้วผลที่ตามมาก็คือ หย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก เป็นปัญหาครอบครัว และสร้างปัญหาให้แก่สังคม^{๓๔}

ดังนั้น หลักธรรมกุลจิรัฏฐิติธรรม จึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญที่ผู้ครองเรือนทั้งหญิงและชายพึงยึดถือปฏิบัติเพื่อรับผิชอบและรักษาครอบครัวให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์

พระมหาρχมมงคลติก(บุญเรือน ปุณณโก) กล่าว กุลจิรัฏฐิติธรรมว่ามีความสำคัญเกี่ยวกับความมั่นคงภายในครอบครัว เพื่อความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อความอยู่ดีกินดี เพื่อความอุดมสมบูรณ์ เพื่อความมั่นคงอันเป็นสิ่งที่ผู้ครองเรือนมันแสวงหาต้องการดิ้นรน ขวนขวายมาบริการ

^{๓๔} สุวลัยพร พันธโยธี, (๒๕๕๓), กุลจิรัฏฐิติธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://suwalaiporn.com>. www.readyplanet.net/index.php?lay=show&ac=article&id=391141&Ntype=, [๑๒ มิถุนายน ๒๕๕๘].

อำนวยความสะดวกความสะดวกภายในครอบครัวของตนๆ จึงควรหลีกเลี่ยงจากสาเหตุของความวิบัติ และเพื่อสร้างหลักฐานให้มั่นคงยิ่งขึ้นอีก พระพุทธองค์ได้ทรงสอนธรรมเป็นอุบายเครื่องให้ประสบความสำเร็จในด้านนี้ไว้เหมือนกัน และแน่นอนว่า เมื่อใครปฏิบัติตามแล้วย่อมจะประสบความสำเร็จตามมุ่งที่หวัง ครอบครัวและทรัพย์สมบัติที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียร ก็มีแต่จะพอกพูนยิ่ง ขึ้นไป นั่นก็คือ ธรรมอันเป็นเหตุให้ตระกูล ทำให้โภคทรัพย์ตั้งอยู่ได้นาน ซึ่งแยกความสำคัญของกุลจิรัฏฐิติธรรมได้ ๔ ข้อดังนี้

๑. ขวนขวายเสาะแสวงหาพัสดุที่หาย แล้วให้ได้กลับคืนมา คือ ไม่ปล่อยปละละเลยเกี่ยวกับทรัพย์สมบัติที่สามารถหามาได้

๒. บุรณะซ่อมแซมพัสดุที่ชำรุด ทрутโถม คร่ำคร่า ให้กลับอยู่ในสภาพที่พอจะใช้งานได้ต่อไปอีก ไม่ทิ้งขว้างในทันที

๓. รู้จักออมทรัพย์เก็บสะสมไว้ รู้จักพอประมาณ ไม่ฟุ่มเฟือยให้เกินฐานะการเป็นอยู่ของตน ได้แก่เจียมฐานะของตน ไม่ฟุ้งเฟ้อตามอารมณ์ที่ตนอยากได้ อยากมี อยากเป็น

๔. มอบภารกิจในครอบครัวให้อยู่ในหน้าที่รับผิดชอบของพ่อแม่เรือน ที่เป็นคนนำไว้วางใจ เป็นคนสุจริตคิดชอบประกอบกิจการงานที่ปราศจากโทษ ไม่ผิดกฎหมาย^{๓๕}

เพราะกุลจิรัฏฐิติธรรมนี้ มีความสำคัญยิ่งต่อครอบครัว จะทำให้ผู้ปฏิบัติตามเกิดความมั่นคงและเจริญก้าวหน้าภายในครอบครัว และตระกูลนั้นๆ จะคงอยู่ในสังคมตลอดไป ดังนั้นกุลจิรัฏฐิติธรรม จึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญดังกล่าว

พระครูสิริปริยัตินารัง (พิสิฐ ชุตินธโร) กล่าวถึง ความสำคัญของกุลจิรัฏฐิติธรรมไว้ ๖ ด้าน ดังนี้

๑. ด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพ เช่น การปลูกพืชผัก เพื่อบริโภค เพื่อแจกจ่ายแก่เพื่อนบ้าน หรือเพื่อจำหน่ายให้ได้เงินมา เพื่อนำไปแลกกับปัจจัยด้านอื่น เช่น ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ เป็นต้น เรียกกันว่า เป็นกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ คือเรื่องการผลิต การแจกจ่าย และการบริโภค เงินเป็นตัวกลางของการแลกเปลี่ยน หรือซื้อขายปัจจัยทั้งหลาย จึงมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตรุ่งเรืองโดยเฉพาะปัจจุบัน การจะมีเงินได้ก็เป็นเรื่องยาก ดังนั้นเมื่อได้มาก็ต้องรู้จักประหยัดรู้จักออม เพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของปัจจัยในการดำรงชีพต่อไป

๒. ด้านสังคม ในกระบวนการออม ถ้ารวมกลุ่มการออมตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ถึงจังหวัด ที่ปฏิบัติอยู่ขณะนี้ เห็นได้ชัดว่า มีผลดีด้านสังคม คือ เป็นกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ระหว่งกัน ให้คนคิดถึงกัน เอื้ออาทรต่อกัน หรือรักกันมากขึ้น อย่างกรณีการออมสัจจะลดรายจ่ายวันละบาท เป็นเครื่องมือให้คนที่เป็นสมาชิกคิด เอื้ออาทรต่อเพื่อนสมาชิก ต่อ

^{๓๕} พระมหาρχชมมงคลดิลก (บุญเรือน ปุณณโก), พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๒๕.

ผู้ด้อยโอกาส ผู้พิการช่วยตัวเองไม่ได้ และได้มีส่วนช่วยเพื่อนตั้งแต่วันล้มตามาตุโลกจนถึงวันตาย ถ้าได้ปฏิบัติอย่างจริงจังก็จะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับครอบครัวและชุมชนได้ทางหนึ่ง

๓. ด้านวัฒนธรรม กิจกรรมที่คนส่วนใหญ่ถือปฏิบัติกันอย่างแพร่หลาย มีสาระทั้งที่เป็น ความรู้ ความคิด การปฏิบัติที่มีแบบแผนแน่นอน และทำอย่างต่อเนื่อง และให้ผลเป็นความดีแก่ผู้ปฏิบัติ เราจัดว่าเป็นวัฒนธรรม พฤติกรรมการออม ลักษณะเช่นนี้ จึงจัดว่าเป็นวัฒนธรรมสำคัญของ ชุมชนได้อย่างหนึ่ง ถ้าปฏิบัติจริงจังตลอดไป จะให้ประโยชน์แก่ผู้ปฏิบัติได้ทั้ง ๔ ด้าน คือ กายสังคัม ใจ และวิญญาน

๔. ด้านการศึกษา ภาพรวมทางกระบวนการประหยัด การรู้จักใช้ การออมเป็นเรื่ององ การเรียนรู้ การฝึกตนเอง

๕. ด้านทรัพยากรธรรมชาติแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า เขา สัตว์ พืชที่เราได้เห็น อยู่รอบๆ ตัวเรา บ้านเรา ชุมชนเรา คือ ชีวิตเรา เพราะว่าเราต้องอาศัยดินน้ำ ป่า เขา พืช สัตว์ เหล่านั้น จึงมีชีวิตอยู่ได้ ดินหุด น้ำแห้ง ฝนแล้ง ป่าถูกเผา ภูเขาพัง สัตว์ล้มตายด้วยโรคบางชนิด ภาวะเช่นนี้ คือ สัญญาณเตือนภัยอันใหญ่หลวง ได้เกิดขึ้นแก่มนุษย์แล้ว เพราะเราเป็นอยู่ได้ พัฒนาได้ ก็โดยอาศัยสิ่ง เหล่านี้ การพูดถึงการออมทรัพย์ การบริโภค การใช้ทรัพยากรสิ้นหรือทรัพยากรธรรมชาติ จึงเป็นเรื่องใหญ่ ยิ่งเท่ากับออมชีวิต เงินทองจะมีความหมายก็เมื่อมีสิ่งนี้ เมื่อไม่มีสิ่งนี้ เงินทองก็หมดความหมาย กลายเป็นกระดาษ เศษโลหะที่กินไม่ได้ ช่วยชีวิตมนุษย์ไม่ได้เลย การใช้เงินเพื่อจัดการทรัพยากรให้คง อยู่ในภาวะปกติจึงเป็นเรื่องต้องคิดต้องทำ

๖. ด้านการพัฒนาชีวิต การออมเป็นเรื่องการเรียนรู้ การคิด และ การทำ การออมเริ่มด้วยการเรียนรู้ คือความจริงที่รู้ ที่คิด ที่พูด ที่ทำ ของตนเอง ว่าจะต้องพูดจริง ทำจริง คิดจริง และรู้จริง นั้น นับเป็นการเรียนรู้เพื่อรู้จักตนเอง รู้จักความสัมพันธ์ระหว่างคนกับผู้คนในครอบครัว ในชุมชนเป็น ต้น โดยเฉพาะคนในครอบครัว มีภรรยา หรือสามี และลูกๆรวมปู่ย่าตายาย ถ้าคนในครอบครัวรู้จัก ก็ มีคุณค่าต่อชีวิตของคนในครอบครัว อย่างมากมายแล้ว ยิ่งไปกว่านั้นก็จะยังเพิ่มคุณประโยชน์ให้อีก มากมาย^{๓๖}

รัตนะ ปัญญาภา กล่าว กุลจิรัฐธิดิธรรมว่า มีความสำคัญเกี่ยวกับสถาบันครอบครัว ครอบครัวถือว่าเป็นบทบาทอย่างยิ่งต่อการพัฒนา หรือขัดเกลาสมาชิกของสังคมให้เป็นคนดี และมี คุณภาพ เพราะสถาบันครอบครัวเป็นสถาบันปฐมภูมิ หรือสถาบันแรกที่จะทำหน้าที่ในการอบรมสั่ง สอนและแนะนำบุตรหลานให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับระเบียบวินัย กฎ กติกา หรือมารยาทต่าง ๆ ทางสังคม ก่อนที่บุตรหลานเหล่านั้นจะเข้าไปศึกษาหาความรู้จากสถาบันทางสังคมอื่นๆ ต่อไป ครอบครัวจะมีความเป็นครอบครัวที่สมบูรณ์ได้ก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบ คือ ต้องมีทั้งสามีภรรยาหรือ พ่อแม่ และบุตร

^{๓๖} พระครูสิริปริยัติธำรง (พิสิฐ ชุตินธโร), "ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบโภควิภาค ๔ กับปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (อ่างแล้ว), หน้า ๔๓.

ธิดา หรือถ้าหากจะมีคนอื่นเพิ่มเข้ามาด้วยก็ไม่ใช่ไร เช่น ปู่ย่า ตายาย เป็นต้น แต่หัวใจสำคัญของครอบครัวนั้น ก็คือ ผู้ที่ได้ชื่อว่าพ่อแม่หรือสามีภรรยาตนเอง เมื่อมีครอบครัวขึ้นมา สมาชิกของครอบครัวทุกคนล้วนต่างก็ปรารถนาอย่างจะให้ครอบครัวของตนเองมีความอยู่ดีมีความสุข มีความอบอุ่น มีความมั่นคง และมีความสมบูรณ์อยู่ตลอดเวลา ไม่มีใครเลยที่ปรารถนาอยากจะให้ครอบครัวของตนเองต้องล่มจมหรือแตกสลายลงไปก่อนเวลา ดังนั้น กุลจิรัฐิทธิธรรมนี้จึงมีความสำคัญ ในการสร้างความมั่งคั่งและมั่นคงให้แก่ครอบครัว ตระกูลจึงมีความจำเป็น^{๓๗}

สุมาลี สุขอร่าม ได้กล่าวความสำคัญของกุลจิรัฐิทธิธรรม ว่า ธรรมสำหรับดำรงความมั่นคงของตระกูลให้ยั่งยืน หรือธรรมที่เป็นเหตุธรรมให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน กุลจิรัฐิทธิธรรมหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กุลธรรม แปลว่า ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลเมื่อตั้งเนื้อตั้งตัวได้เป็นหลักฐานอันเนื่องมาจากดำรงมั่นใน ญาณธรรมมิกัตถ ๔ ประการดังกล่าวแล้วจะต้องไม่ประมาทหมั้วเมา โดยจะตั้งขวนขวายเพื่อความเจริญมั่นคงแห่งโภคทรัพย์และครอบครัวยิ่งๆ ขึ้นไปเพราะมีเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งดำรงอยู่ได้นานที่เรียกว่า กุลจิรัฐิทธิธรรม ๔ ได้แบ่งออกเป็นข้อๆ ดังนี้

๑) ญาณุทธเวสนา ของหาญจักแสงหาคืนมา คือ เมื่อสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ในครอบครัว อันใดหายไปอาจจะเพราะใช้แล้ววางผิดที่หรือมีคนมาขโมยไปซึ่งก็อยู่วิสัยที่จะแทน อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทองโดยไม่จำเป็นในทางปฏิบัติ นั้น แม้คนบางคนจะขยันทำมาหากิน มีรายได้มากพอสมควร ต้องรู้จักแสงหาสิ่งที่หายไป สิ่งของต่าง ที่บุคคลแสงหาได้มา ถ้าไม่รู้จักเก็บรักษาก็สูญหายหรือเสียหายได้ต้องรู้จักหามาไว้ทดแทน หรือให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ทั้งรู้จักบูรณะซ่อมแซมสิ่งของคร่ำคร่า หรือชำรุดเสียหาย

๑) การป้องกันทรัพย์สินอันตรายที่จะเกิดขึ้นแก่ทรัพย์ ระวางใจผู้ร้ายที่จะลักหรือจี้ชิงเอาไป การเก็บของมีค่าไว้ในบ้าน ก็ต้องเก็บไว้ในที่มิดชิด การแต่งตัวด้วยของมีค่า หรือไปตามลำพังคนเดียว อาจจะถูกพวกโจรบาปชิงเอาไป และอาจทำอันตรายถึงแก่ชีวิตได้ จึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ ไม่ใช่คิดว่าแล้วหาใหม่ได้ หรือคิดแต่จะแสงหาอย่างเดียว ต้องรู้จักป้องกันด้วย ทางที่ดีควรจะป้องกันอันตรายซึ่งจะเกิดกับที่อยู่อาศัยด้วย เช่น ช่วยกันป้องกันอัคคีภัย กำจัดสิ่งที่เป็นเชื้อเพลิง และที่สำคัญอย่าประมาทปิดประตูหน้าต่างก่อนเข้านอนด้วยก็ยิ่งดี

๒) ทำการสะสมทรัพย์ นอกจากจะรู้จักแสงหาทรัพย์มาไว้แล้ว ควรหาวิธีที่จะพอกพูนทรัพย์เพื่อให้เกิดความมั่งคั่งแก่ทรัพย์สมบัติ รู้จักนำเงินไปต่อยอด เหมือนที่ร้านค้าต่าง ๆ แรกยอดทำธุรกิจตัวนั้นตัวนี้มาเพิ่มเติมเสริมฐานเดิมที่มีอยู่แล้ว ให้แผ่ขยายสาขากว้างขวางยิ่งขึ้นๆ ไปอีก คนเราให้เอาคติอย่างปลวกในการสะสมทรัพย์ก็กลายเป็นคนจนกลายเป็นคนมั่งมีได้ เป็นต้น ดังนั้นการสะสมทรัพย์นอกจากจะทำให้เศรษฐกิจดีแล้วยังทำให้ตระกูลตั้งอยู่ได้นานด้วย

^{๓๗} รัตน์ะ ปัญญาภา, เอกสารประกอบการสอนรายวิชาพุทธธรรม, (อ้างแล้ว), หน้า ๒๕๕.

๓) ป้องกันกรรมสิทธิ์ ในฐานะที่เราเป็นเจ้าของทรัพย์สินนั้น เราต้องมีกรรมสิทธิ์โดยชอบธรรมตามกฎหมาย ฉะนั้น ต้องหมั่นตรวจตราดูว่า ที่ดิน เคหสถานบ้านเรือนหรือหนังสือสัญญา ยังมีสิทธิสมบูรณ์ตามกฎหมายอยู่หรือไม่ แล้วจัดดำเนินการตามความเหมาะสมต่อไป

๔) ถนอมทรัพย์ คือ ให้คนในปกครองรู้จักถนอมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ในบ้านเรือนให้อยู่ในสภาพที่จะใช้งานได้เสมอ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เสื้อผ้า รองเท้า ถ้วยชาม และอื่นๆ ให้ใช้การได้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้

สิ่งของต่าง ๆ ที่บุคคลแสวงหามาได้นั้น ถ้าไม่รู้จักเก็บรักษา ก็สูญหายหรือเสียหายได้ ต้องรู้จักหาไม้ไผ่ทดแทน หรือให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น ทั้งรู้จักบูรณะซ่อมแซมสิ่งของที่คร่ำคร่า หรือชำรุดเสียหายและรู้จักประมาณในการใช้การสอบเครื่องอุปโภคบริโภคให้เหมาะสมกับฐานะและภาวะของตน ไม่ควรฟุ่มเฟือย ให้รู้จักใช้จ่ายตามฐานะตนเองอย่าให้รายจ่ายเกินรายรับเป็นประการสำคัญ คือรู้จักประหยัดนั่นเอง

๒. ชีณปฏิบัติสังขรณา ของเก่าของชำรุดรู้จักซ่อมแซม คือ เมื่อพบว่าสิ่งใดสิ่งเก่าชำรุดแต่ยังไม่หมดสภาพการใช้งาน ให้รีบจัดการบูรณะซ่อมแซม โดยถ้าซ่อมเองได้ก็ซ่อมเอง หรือถ้าซ่อมไม่ได้ก็ให้ช่างผู้ชำนาญซ่อมเพื่อใช้งานต่อไป หรืออาจจะมีการปรับใช้ก็ได้ แทนที่จะไปซื้อใหม่มาใช้ก็จะเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายได้ และพระพุทธองค์แสดงให้เห็นว่ามีการปรับใช้ให้เป็นประโยชน์ทุกระยะของสภาพวัตถุ ควรจะได้นำเอาไปเป็นตัวอย่างในการปรับใช้วัสดุสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จะช่วยประหยัดค่าใช้จ่ายได้ ผู้เป็นเจ้าของจำเป็นต้องเอาใจใส่รับผิดชอบในการดูแลรักษาและบูรณะซ่อมแซมสิ่งของที่ชำรุดเสียหาย เช่น เหย้าบ้าน เรือ รื้อชำรุด ก็ต้องรับบูรณะซ่อมแซมให้เป็นปกติใช้การได้อยู่เสมอการบูรณะใช้ให้เป็นประโยชน์ทุกระยะของสภาพวัตถุ ควรจะได้นำเอาไปเป็นตัวอย่างในการปรับใช้วัสดุสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ จะช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย

๓. ปริमितปานโกชนา รู้จักประมาณความพอใช้ในการกินการใช้จ่าย คือ รู้จักประหยัดกินประหยัดใช้ ไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือยหรือสุรุ่ยสุร่าย รู้จักเจียมฐานะของตน ไม่ฟุ้งเฟ้อตามอารมณ์ที่ตนอยากได้ อยากมี อยากเป็น รู้จักประมาณในการกินการใช้จ่าย ตามหลักทฤษฎีใหม่ของในหลวง คือ การประกอบอาชีพแบบพอเพียงหรือพอกินพอใช้ มีพออยู่มีพอกิน ให้รู้จักประมาณในการใช้จ่ายใช้สอยเครื่องอุปโภคบริโภคให้สมกับฐานะ

๔. อธิปัจจศีลวันตสถาปนา พ่อบ้านแม่บ้านจะต้องเป็นผู้มีศีลธรรม คือ อย่างต่ำจะต้องเป็นผู้มีศีล ๕ และละเว้นจากอบายมุข "มีศีล ๕ ละอบายมุข" ถ้าได้พ่อบ้านแม่เรือนที่มีศีลธรรมผู้นั้นก็ย่อมหาทางแสวงหาของทั้งหมดไปมาไว้ รู้จักบูรณะซ่อมแซม และรู้จักประมาณในการกินการ

ใช้ทั้งยังประพฤติปฏิบัติธรรมอย่างอื่นเช่นหลักธรรมที่จะทำให้เป็นเศรษฐี คือ ธรรมที่จะอำนวยประโยชน์สุขในปัจจุบัน^{๓๘}

หลักกฏจิรฐิติธรรมนี้ เป็นหลักธรรมที่สำคัญส่งเสริมพ่อบ้านแม่เรือนให้เป็นคนมีความมั่งคั่งในการครองเรือน เป็นตัวของตัวเอง สามารถทำวงศ์ตระกูลของตนให้เป็นที่พึ่งพาของลูกหลานได้ เพราะทุกคนเมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็ย่อมมีความหวัง คือ หวังอยากเป็นนั่นอยากเป็นนี่ บุคคลผู้หวังความเจริญก้าวหน้าให้กับตระกูล ควรยึดหลักกฏจิรฐิติธรรมเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตต่อไป

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึงความสำคัญของกฏจิรฐิติธรรมว่า คือ ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน หรือเหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นาน ซึ่งมีลักษณะความสำคัญต่อไปนี้

๑. นัฏฐคเวสนา (ของหายของหมด รู้จักหาмаไว้) จัดการแสวงหาของมาไว้ใช้ทดแทนที่หมดไปและหายไป เป็นเรื่องปกติธรรมดาที่ทรัพย์สินหรือสิ่งของเงินทองเมื่อเราใช้ไปย่อมหมดเปลืองหรือเสียหาย โดยสภาพของมันเอง ทุกอย่างจะให้อยู่กับเราตลอดไปย่อมไม่ได้ ข้อสำคัญในเรื่องนี้เป็นประเด็นทางเศรษฐกิจกล่าว คือ เราไม่ควรดูตายโดยนิสสัยมั่งง่ายในสิ่งที่หายไปหรือขาดไปหรือหมดไป เราควรชวนชวนหาคืนมาให้ได้

๒. ชินณปฏิสังขรณา (ของเก่าของชำรุด รู้จักบูรณะซ่อมแซม) จัดการบูรณะซ่อมแซมของเก่าของชำรุด คนที่สามารถบริหารเศรษฐกิจภายในครอบครัวได้ดีและเจริญก้าวหน้าขึ้น จะต้องไม่ปล่อยปละละเลยทรัพย์สินของที่เคยมีอยู่มีใช้ในครอบครัวให้ชำรุดเสียหายต่างๆ ที่ยังไม่ถึงเวลาอันควรโดยไม่เหลียวแลซ่อมแซมเพื่อใช้งานได้ต่อไป ไม่ว่าสิ่งนั้นจะเป็นของส่วนตัวหรือของใช้ร่วมกันก็ตาม ไม่ควรดูตายในคุณค่าของทรัพย์สินที่ตนมีอยู่แล้ว โดยถือว่าเอาใหม่เมื่อไรก็ได้ กลายเป็นคนมีนิสัยสุรุ่ยสุร่าย

๓. ปริमितปานโกชนา (รู้จักประมาณในการกินการใช้) มีความพอดีในการใช้จ่ายทรัพย์สิน กล่าวคือเป็นคนรู้จักประมาณพอเหมาะพอดีในการกินการใช้ เป็นการใช้ชีวิตที่เรียกว่าสมชีวิตาไม่ตระหนี่ถี่เหนียวและไม่ฟุ่มเฟือย สุรุ่ยสุร่าย เป็นคนมีนิสัยไม่กินทิ้งกินขว้าง สร้างความสิ้นเปลืองโดยไร้ประโยชน์ ให้เข้าใจชีวิตอย่างถูกต้อง ว่าการอยู่กินเพื่อชีวิตที่ดีงามและมีความสุขที่แท้จริงนั้นมิใช้อยู่กินแบบขาดเงิน หรือ อยู่กินแบบ มากเกิน แต่อยู่กินด้วยความพอดีพอเหมาะแก่สภาพที่เป็นจริงของบุคคล ธรรมข้อนี้สอนให้เรารู้จัก เข้าใจ ยอมรับ และดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจที่แท้จริงของตัวเอง นั่นคือ การรู้จักประมาณการกินการใช้

๔. อธิปัจจสีลวันตสถาปนา (ตั้งผู้มีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือน) แต่งตั้งคนดีมีศีลธรรมให้อำนาจรับผิดชอบทางเศรษฐกิจของวงศ์สกุล คนดีมีศีลธรรมเป็นบุคลากรในอุดมคติที่สำคัญและจะ

^{๓๘} สุมาลี สุขอร่าม, "การประยุกต์ใช้พุทธจริยธรรมในการประกอบธุรกิจ กรณีศึกษา : บริษัท แฟรี่แลนด์สรรพสินค้า จำกัด นครสวรรค์", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (อ่างแล้ว), หน้า ๕๖

เป็นอย่างยิ่งในกิจการระดับต่างๆ ของสังคมนับตั้งแต่เรื่องการดำเนินงานในครอบครัวเป็นต้นไป ปัจจุบันแม้เศรษฐกิจจะแสดงลักษณะว่าเจริญก้าวหน้าในทางปริมาณ แต่คนเราส่วนใหญ่ยังไม่มีสันติสุขเท่าที่ควรคุณภาพ และคุณค่าทางความเป็นอยู่ของคนมิได้สอดคล้องกับปริมาณความเติบโตทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้เป็นเพราะสังคมปัจจุบันสรรหาคนเก่งมากกว่าคนดีพระพุทธศาสนา^{๓๙}

ส่งเสริมบุคคลที่มีคุณลักษณะเป็นทั้งคนดีและคนเก่งให้ได้รับโอกาสในการดำเนินงานเกี่ยวกับการเศรษฐกิจภายในบ้านหรือภายในประเทศ ความมีจิตใจเข้มแข็ง ความซื่อสัตย์สุจริตเป็นคุณสมบัติสำคัญยิ่งส่วนหนึ่งสำหรับผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลทรัพยากรสมบัติ ผู้ควบคุมและจัดการ การใช้จ่ายจะต้องตั้งอยู่ในศีล ๕ ละเว้นอบายมุขต่างๆ ที่กล่าวมานี้มิได้จำกัดบุคคลว่าผู้หน้าที่รับผิดชอบด้านนี้จะเป็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโดยเฉพาะในครอบครัวหนึ่งๆ หรือบริษัทหนึ่งๆ ของวงศ์ตระกูล แต่หมายความว่าบุคคลหรือคณะบุคคลฝ่ายนี้จะต้องเป็นคนดีมีศีลธรรม และมีความรู้ความสามารถดำเนินการให้วงศ์ตระกูลจึงจะตั้งอยู่ได้มั่นคงและยั่งยืน เช่น

๑) ถ้าพ่อบ้านแม่เรือนเป็นคนสุรุษสุราย เราก็จะพอคาดภาพได้ว่าครอบครัวนั้นจะตั้งอยู่ได้ไม่นาน

๒) ถ้าพ่อบ้านแม่เรือนติดสุรา ชอบเล่นการพนัน ชอบเที่ยวเตร่ เราก็พอเห็นได้ว่าภายในครอบครัวจะต้องมีความระส่ำระสายและยุ่งเหยิงมาก

๓) ถ้าพ่อบ้านแม่เรือนเป็นคนไม่ยุติธรรมคนในบ้านก็จะเกิดการเล่นพรรคเล่นพวกอิจฉาริษยากัน ไม่สามัคคีปรองดองกัน ครอบครัวนั้นก็คงเจริญรุ่งเรืองได้ยาก

ดังนั้น กุลจิรัฏฐิติธรรม ธรรมสำหรับดำรงความมั่งคั่งของตระกูลให้ยั่งยืน, เหตุที่ทำให้ตระกูลมั่งคั่งตั้งอยู่ได้นานตั้งมั่นอยู่นานไกลทั้งจักไม่เสื่อมสลายก่อนเวลา จึงมีความสำคัญ ดังนี้

- ๑) ทำให้ตระกูลตั้งมั่นอยู่ได้นาน
- ๒) ทำให้ดำรงอยู่ด้วยความสงบสุข
- ๓) ทำให้ตระกูลมีฐานะมั่นคง
- ๔) ทำให้รู้จักการเตรียมการไว้ เช่น ของจะหมดรู้จักจัดหาไว้
- ๕) ทำให้รู้จักซ่อมแซมสิ่งที่เก่า หรือชำรุดเสียหายเพื่อมาทำให้เกิดประโยชน์ขึ้นมาใหม่
- ๖) ทำให้รู้จักในการประมาณตนในการอุปโภคบริโภค
- ๗) ทำให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม ของการเป็นพ่อบ้าน แม่เรือน
- ๘) ทำให้รู้จักใช้เหตุผลในการยับยั้งปัญหา
๙. ส่งเสริมให้รู้จักการทำบุญทำทาน

^{๓๙} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ธรรมะกับการทำงาน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕.

๑๐. ทำให้ไม่เป็นคนสุรุษสุร่าย^{๔๐}

มานิตา สุขสำราญ กล่าวว่าความสำคัญของกุลจิรัฐิธิธรรม ว่าเป็นหลักธรรมในการสร้างความมั่นคงของครอบครัวขององค์กร ตระกูล สังคมและบริษัท มีความสำคัญดังนี้

๑. การรู้จักหาทรัพย์มาเพื่อการใช้จ่ายทดแทนของทั้งหมดไป เป็นการชวนชวนหาหาได้ก็รู้จักเก็บออมทรัพย์ให้มีใช้ได้ตลอดเวลา

๒. การรู้จักซ่อมแซมตลอดจนดูแลรักษาของใช้ที่ชำรุดหาทางแก้ไขให้เกิดความสูญเสีย น้อยลง เพื่อจะได้นำกลับมาใช้ได้ อีก เป็นประโยชน์แก่ตนเองและองค์กร

๓. การรู้จักประมาณในการใช้จ่ายโดยรู้จักกินรู้จักใช้เมื่อมีความจำเป็นไม่ฟุ่มเฟือย รู้จักประมาณในการกินการใช้จ่าย รู้จักความพอดี และต้องไม่ตระหนี่จนขาดความสะดวก

๔. การตั้งคนดีมีศีลธรรมเป็นพ่อบ้านแม่เรือนหรือผู้นำครอบครัว หากครอบครัวได้ผู้นำที่ดี มีศีลธรรมหมั่นปฏิบัติธรรมรักษาศีลเจริญภาวนา ย่อมจะนำพาครอบครัว ไปสู่จุดหมายปลายทางที่มีความสุข และยังเป็นการสร้างอุปนิสัยอันดีงามแก่วงศ์ตระกูลในการรู้จักใช้ รู้จักรักษา รู้จักประมาณ รู้จักปะพฤติตนเป็นคนดีมีศีลธรรม^{๔๑}

พระธานี เขมธมโม (จำปา) กล่าวอธิบายถึงความสำคัญของกุลจิรัฐิธิธรรม ว่า

๑. การแสวงหา มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ก็เพราะมีปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค อันเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต หากขาดแคลนสิ่งใดสิ่งหนึ่งชีวิตก็จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก เพราะชีวิตต้องขึ้นอยู่กับปัจจัย ๔ เหตุนี้มนุษย์จึงจำเป็นต้องมีการประกอบอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาปัจจัย ๔ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานหรือทำมาหากิน ย่อมมีชีวิต อยู่อย่างลำบาก เพราะความเดือดร้อนจากความขัดสนด้วยปัจจัย ๔ หรือมิฉะนั้นก็จะคอยเบียดเบียนผู้อื่นด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งปัจจัย ๔ การแสวงหาเลี้ยงชีพขบนี้ มี ๓ ประเด็น คือ การประกอบอาชีพสุจริตทางกาย การประกอบอาชีพสุจริตทางวาจา และการประกอบอาชีพสุจริตทางใจ

๒. การครอบครองรักษา ตามหลักพระพุทธศาสนา ทรัพย์แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ทรัพย์ที่มีชีวิต และทรัพย์ที่ไม่มีชีวิต หรือ ทรัพย์ที่เคลื่อนได้และทรัพย์ที่เคลื่อนไม่ได้ การรู้จักรักษา ที่หาหาได้ไม่ให้อันตรธานไปในกาลอันไม่สมควร หรือไม่สมควรแก่เหตุก็จัดเป็นการออมทรัพย์อย่างมีแบบแผน โดยรู้จักเก็บรักษาไว้ให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ หากมีความจำเป็นก็สามารถนำ

^{๔๐} Tuartee, (๑๑ ก.ย. ๒๕๕๔), กุลจิรัฐิธิธรรม, [ออนไลน์], http://tuartee.blogspot.com/2011/08/4_8056.html, [๒ มกราคม ๒๕๕๘].

^{๔๑} มานิตา สุขสำราญ, "การศึกษาพฤติกรรมของผู้ปกครองนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวนอาทิตย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในการนำหลักพุทธธรรมมาปฏิบัติภายในครอบครัว", *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (อ่างแล้ว), หน้า ๙๑.

ออกมาใช้อย่างทันทั่วทั้งที่ อีกทั้งรู้จักการซ่อมแซมทรัพย์สินที่เก่าชำรุดให้สามารถใช้ประโยชน์ได้เพื่อให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุด จัดเป็นการเลี้ยงชีพชอบในแง่การรักษา กุลจิรัฏฐิติธรรมจึงมีความสำคัญที่เกื้อหนุนให้ผู้เลี้ยงชีพประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

๓. การบริโภคใช้จ่าย การจับจ่ายทรัพย์ตามหลักพระพุทธศาสนา เมื่อได้ทรัพย์สินเงินทองมาแล้วพึงนำทรัพย์นั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยิ่งๆขึ้นไป โดยให้จัดการแบ่งทรัพย์ที่ได้แบ่งเป็นส่วนหนึ่ง การใช้จ่ายทรัพย์อย่างความพอเหมาะพอดี ได้แก่ การเลี้ยงชีวิตตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ที่หามาได้ ไม่ให้ฝืดเคืองนักและไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก หากพิจารณาตามหลักโภควิภาค การใช้จ่ายทรัพย์เพื่อเลี้ยงชีวิตต้องพิจารณาถึงความพอเพียงและความพอดี ให้มีความสอดคล้องกับทรัพย์ที่หามาได้ ความรู้จักประมาณในการบริโภคใช้สอย รู้จักประมาณในการกินอยู่

ดังนั้น การบริโภคใช้จ่ายโดยรู้จักประมาณ คือ บริโภคด้วยสติปัญญา ไม่ใช่การบริโภคด้วยตัณหา แต่ให้คำนึงถึงคุณค่าแท้ในการบริโภค ไม่คล้อยตามอำนาจกิเลสหรือติดในค่านิยม ดังนั้น การใช้จ่ายโดยอาศัยหลักธรรมจึงเป็นความรู้จักประมาณ พอเหมาะพอดีในการบริโภคใช้จ่ายเพื่อการส่งเสริมให้ทรัพย์พอกพูนมากขึ้น และทำให้ชีวิตพัฒนาเจริญขึ้น ความสำคัญอีกประการหนึ่งคือ^{๔๒}

- ๑) มีความสอดคล้องเหมาะสมกับสถานภาพที่บุคคลนั้นดำรงอยู่
- ๒) เป็นไปเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้กับตนเองและบุคคลอื่น
- ๓) ไม่เป็นไปเพื่อขัดขวางหรือทำลายประโยชน์สุขของตนเองและบุคคลอื่น
- ๔) ไม่เป็นไปในลักษณะที่เบียดเบียนชีวิตร่างกายและทรัพย์สินของตนเองและบุคคลอื่น
- ๕) ไม่ขัดแย้งกับเป้าหมายของสังคมส่วนรวม
- ๖) และที่สำคัญต้องนำไปสู่เป้าหมายชีวิตของตนตามสถานภาพในขณะนั้น

พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์ กล่าวว่าความสำคัญของกุลจิรัฏฐิติธรรมว่า ผู้นำที่ดีมีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงนำพาผู้ที่อยู่ด้วย หรือผู้ที่อยู่ใต้การปกครองไปสู่สภาวะที่ดีขึ้นของชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า และเนื่องจากชาดกเป็นเรื่องราวการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ การนำพาของผู้นำที่ดีหรือของพระโพธิสัตว์นี้จะเป็นการนำพาให้คนมีศีลธรรมและจริยธรรมที่ดีขึ้นตลอดจนมีการอบรมตนให้เจริญทางจิตใจและมีการเปลี่ยนแปลงจนเห็นได้ชัด ทักษะของผู้นำในการปกครองครอบครัวยุคที่สะท้อนให้เห็น ผู้นำครอบครัวที่ดีนั้นจะต้องมีคุณธรรม และนำพาครอบครัวให้ผ่านพ้นวิกฤติไปได้ด้วยคุณธรรมที่มีอยู่ในตน อันเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความมั่นคงอันเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างแท้จริง และความมั่นคงที่ว่านี้ ก็คือ ความมั่นคงของจิตใจที่ไม่หวั่นไหวในกิเลสต่างๆ ที่มายั่ววน หากผู้นำครอบครัวมีจิตใจที่มั่นคงในศีลธรรม มีสติปัญญาที่ดี ก็จะสามารถนำพาครอบครัวของตนให้

^{๔๒} พระธานี เขมธมโม (จำปา), "ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา", วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (อ่างแล้ว), หน้า ๓๙.

รอดพ้นจากวิกฤติต่าง ๆ ไปได้ พระโพธิสัตว์จะกำเนิดเป็นพ่อเป็นสามี หรือลูกชาย ก็จะมีบทบาทเป็นผู้นำทางด้านความคิด การประพฤติปฏิบัติตนในครองครองธรรมของศีลธรรมอันดีอยู่เสมอ^{๔๓}

สรุป ความสำคัญของกุลจิรัฏฐิติธรรม ซึ่งเป็นธรรมที่มีความสำคัญต่อครอบครัวสังคมและประเทศชาติและถือว่ามืบทบาทต่อการพัฒนา จะทำให้สถาบันครอบครัว สังคมตั้งอยู่หรือมีเสถียรภาพอยู่ได้นาน หลักธรรมข้อนี้มีความสำคัญในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การศึกษา ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนาชีวิตของคนไปสู่ความสมดุลง ความอยู่ดีมีสุข สร้างความเจริญ ความรุ่งเรืองแก่วงศ์ตระกูลและประเทศชาติ ความสำคัญของกุลจิรัฏฐิติธรรมที่มีต่อเศรษฐกิจ คือ การประกอบสัมมาชีพเพื่อดำเนินชีวิตหรือการจำแนกแจกจ่าย เพื่อได้เงินมาเป็นปัจจัยในการดำเนินชีวิต ด้านสังคมเกี่ยวกับเรื่องการออม เป็นไปจากครอบครัว ชุมชน และหมู่บ้าน ช่วยกันคิด ช่วยกันนำไปปฏิบัติ เกี่ยวกับการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ให้แก่ ครอบครัว และสังคม ชุมชน ซึ่งเป็นหลักการสร้างความเจริญแก่ครอบครัว ชุมชน และสังคม ด้านวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมของคนส่วนมากปฏิบัติต่อกันอยู่อย่างแผ่วหลาย จนกลายมาเป็นวิถีชีวิต มีสาระทั้งที่เป็นความรู้ความคิดและการปฏิบัติที่มีแบบอย่างที่น่าชื่นชม ด้านการศึกษา เป็นภาพรวมกระบวนการประหยัด การรู้จักใช้การออม เป็นการเรียนรู้ และนำมาปฏิบัติ ด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมตัวเรา ที่เราอาศัยด้วยแต่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต และด้านพัฒนาชีวิตในทางพระพุทธศาสนา การทำให้ชีวิตอยู่ดีที่สุด เป็นเรื่องการเรียนรู้ การคิดและการกระทำตามความเป็นจริง โดยมีปัญญา รู้เท่าทันสภาพการณ์ แล้วนำมาพัฒนาให้เข้ากับวิถีชีวิต โดยการมีแผน หลักการ วิธีการและปฏิบัติที่ถูกต้อง เป็นต้น ดังที่กล่าวมานี้จึงเห็นว่า กุลจิรัฏฐิติธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิต ให้อยู่ดีมีสุข ลดความทุกข์ คงเสถียรภาพความสงบสุขอันยั่งยืน

๒.๔ หมวดธรรมที่เชื่อมโยงกันกับกุลจิรัฏฐิติธรรม

หมวดธรรมที่มีลักษณะเชื่อมโยงกันกับกุลจิรัฏฐิติธรรม โดยแยกหลักธรรมที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับกุลจิรัฏฐิติธรรม มี ๔ ประการ คือ ๑. นวัฏฐเวสนา ของหายของหมดรู้จักแสวงหาไว้ ๒. ชินณปฏิสังขณา รู้จักบูรณะซ่อมแซมรักษาของเก่าของชำรุดที่คร่ำคร่า ๓. ปริमितปานโภชนา รู้จักการประมาณในการบริโภค การใช้ ๔. อธิปัจจัยสี่ส่วนตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า

^{๔๓} พิมพ์ชนก สืบพงษ์สังข์, "การศึกษาวิเคราะห์เรื่องภาวะผู้นำในชาดก" วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๕๕.

๒.๔.๑ นวัตกรรมเวสนา ของหายของหมดรู้จักแสวงหามาไว้

มีหลักธรรมที่มีเชื่อมโยงกัน คือ ทัฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกัธธรรม ๔, อิทธิบาท ๔, ปัจจัย ๔, คิหิสุขหรือกามโกคิสุข, ปริเยสนา ๒, และกามโกคิ ๑๐

๑) ทัฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกัธธรรม ๔ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน มี ๔ ประเภท^{๔๔} คือ ถึงพร้อมด้วยความหมั่นเพียร ถึงพร้อมด้วยการรักษา คบคนดีเป็นมี ความเป็นอยู่เหมาะสม

ข้อธรรม ที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกันกับของหายของหมด รู้จักหามาไว้ คือ อุฏฐานสัมปทา ในทัฏฐธัมมิกัตถสังวัตตินิกัธธรรม ดังนี้

อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความขยันในการหาทรัพย์ การที่เราจะได้สิ่งของเงินทอง และชื่อเสียงเกียรติยศมานั้น เราจะต้องชวนชวนขยันหมั่นเพียร ต่อสู้กับความยากลำบาก ถึงจะประสบความสำเร็จ เช่น ข้าราชการจะได้เลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่ง อันนำมาซึ่งเกียรติยศแก่ตนเอง และวงศ์ตระกูล ก็จะต้องขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มความสามารถ นักเรียนจะประสบผลสำเร็จด้านการเล่าเรียน ก็ต้องขยันหมั่นเพียรในการศึกษา หรือการกระทำความหาเลี้ยงชีพเพื่อสร้างฐานะให้กับตนเอง และครอบครัวก็เช่นกัน เราก็ต้องอาศัยความมานะ อุตสาหะ และความหมั่นเพียร จึงจะได้ทรัพย์มา

๒) หลักอิทธิบาท ๔^{๔๕} เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถทำให้บุคคลผู้หวังความเจริญในการทำงานทุกอย่างและประสบความสำเร็จได้ ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรมทั้ง ๔^{๔๖} ข้อ ได้แก่ ฉันทะ ความพอใจในการแสวงหาทรัพย์ วิริยะ ความเพียรขยันในการหาทรัพย์ จิตตะ การเอาใจใส่ในกิจการงาน วิมังสา หมั่นตรึงตรองพิจารณาเหตุผลในกิจนั้นๆ

ข้อธรรมทั้ง ๔ เชื่อมโยงกับนวัตกรรมเวสนาได้ทุกข้อ เพราะการรู้จักแสวงหาของใหม่มาทดแทนของเก่าที่หายไปนั้น จำเป็นจะต้องมีฉันทะ ความพอใจในการแสวงหา วิริยะ ความเพียรในการแสวงหา จิตตะ เอาใจใส่ในกิจการนั้นๆ และมีความตรึงตรองหาถึงเรื่องนั้นๆ

๓) ปัจจัย ๔ หมายถึง สิ่งจำเป็นเบื้องต้นของชีวิต คือ จีวร ผ้านุ่งห่ม ปิณฑบาต อาหาร เสนาสนะ ที่อยู่อาศัย คิลานปัจจัยเภสัชบริขาร หรือ เภสัช ยาและอุปกรณ์รักษาโรค^{๔๗} หลักธรรมนี้มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับของหายของหมด รู้จักหามาไว้ หมดทุกข้อทั้งนี้ ปัจจัย ๔ ในการดำรงชีวิตของเราทุกวันนี้ เราต้องการอาหารที่มีประโยชน์และเพียงพอกับความต้องการของ

^{๔๔} องค์กร. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐

^{๔๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓,

อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๕/๒๙๒.

^{๔๖} ที. ม. (ไทย) ๑๐/๒๘๗/๒๑๘ - ๒๑๙

^{๔๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๗๒/๑๐๐

ร่างกาย มีเครื่องนุ่งห่มที่ห่อหุ้มและป้องกันร่างกายตามความเหมาะสม มีที่อยู่อาศัยที่ในสภาพที่ดี
บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมดี มีการรักษาโรคพร้อมที่จะหยิบใช้ได้ตามความต้องการ จึงคล้ายคลึง
กันกับของหายของหมด รู้จักหามาไว้

๔) คิหิสุขหรือกามโกศิสุข ๔ ได้แก่ อตติสุข สุขอันเกิดจากควมมีทรัพย์ โภคสุข
สุขอันเกิดจากใช้จ่ายทรัพย์ อานนฺยสุข สุขอันเกิดจากการไม่เป็นหนี้สิน อนวัชฺชสุข สุขอันเกิดจากการ
ทำงานที่ไม่มีโทษ^{๔๘} ข้อธรรมนี้มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับของหายของหมด รู้จักหามาไว้ คือ
อตติสุข ในคิหิสุข ดังนั้น อตติสุข หมายถึง สุขอันเกิดจากควมมีทรัพย์ เมื่อทรัพย์สูญหายไป จะต้อง
รู้จักในการแสวงหาทรัพย์มาไว้และแสวงหาความสุขให้ถูกทาง เมื่อรู้ว่าความสุขเกิดขึ้นเพราะมีทรัพย์
ก็ต้องพยายามทำงานหาทรัพย์มาเพื่อทำให้เกิดความสุขนั้น แต่ต้องเป็นการแสวงหาทรัพย์ด้วยความ
สุจริต

๕) ปริเยสนา ๒^{๔๙} คือ การแสวงหา ๒ ประการ ได้แก่ ๑) อามิสปริเยสนา
การแสวงหาอามิส ๒) ธรรมเยสนา การแสวงหาธรรม หลักธรรมข้อนี้ จึงมีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับ
ของหายของหมด รู้จักหามาไว้ คือ อามิสปริเยสนา ในหลักธรรมปริเยสนา ทั้งนี้ อามิสปริเยสนา
การแสวงหาอามิส การแสวงหาปัจจัย ๔ และแสวงหาศขอธรรมนี้มีเนื้อหาที่มีลักษณะเชื่อมโยงกันกับ
ของหายของหมด รู้จักหามาไว้ คือ อามิสปริเยสนา การแสวงหาอามิส การแสวงหาปัจจัย ๔
และแสวงหาศ สรรเสริญ เพื่อบำรุงเลี้ยงชีวิต เพื่อควมมีหน้ามีตา หรือเพื่อกาม เพื่อกิน
และเพื่อเกียรติด้อย่างใดอย่างหนึ่ง

๖) กามโกศิ ๑๐^{๕๐} หมายถึง ผู้บริโภคมกม ผู้ครองเรือน มีโดยสรุปหลักธรรมข้อนี้
จึงมีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับของหายของหมด รู้จักหามาไว้ แต่การแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบ
ธรรม ไม่ทารุณข่มขี่ ได้มาแล้วเลี้ยงตนให้อิ่มหนำเป็นสุข แต่ไม่แจกจ่ายแบ่งปัน และไม่ใช้ทำความดี
และการแสวงหาโภคทรัพย์โดยชอบธรรม ไม่ทารุณข่มขี่ ได้มาแล้วก็เลี้ยงตนให้อิ่มหนำเป็นสุขด้วย
ทั้งแจกจ่ายแบ่งปันและใช้ทำความดีด้วย แต่เขายังจิตยังสยบมัวเมา ยังหมกมุ่น บริโภคโภคเหล่านั้น
โดยไม่รู้เท่าทันเห็นโทษ

๒.๔.๒ ชินณปฏิสังขณา รู้จักบูรณะซ่อมแซมรักษาของเก่าของชำรุดที่คร่ำคร่า
มีหลักธรรมที่มีเชื่อมโยงกันคือ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔, และโกควิภาคธรรม ๔

^{๔๘} ๐ง. จตฺกก. (ไทย) ๒๑/๖๒/๑๐๕

^{๔๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๑๓/๓๑๔,

๐ง.ทก. (ไทย) ๒๐/๓๙๙/๑๑๖

^{๕๐} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๖๔/๔๒๑

๑) ทัศนคติที่มีต่อสังวัตตนิกรธรรม ๔ ได้แก่ อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา^{๕๑} กัลยาณมิตรตา คบคนดีเป็นมิตร สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม

หลักการข้อนี้ จึงมีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับรู้จักบูรณะซ่อมแซมรักษาของเก่าของชำรุดที่คร่ำคร่า คือ อารักขสัมปทา ในทัศนคติที่มีต่อสังวัตตนิกรธรรม ๔ ทั้งนี้ อารักขสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยการรักษา การซ่อม การสะสม การรวบรวมไว้และการไม่ทอดทิ้งดูดายในทรัพย์สินสมบัติหามาได้แล้วต้องเก็บรักษาไม่ทิ้งขว้างหรือไม่สนใจเอาใจใส่สิ่งของที่มีอยู่มีแต่จะหาใหม่ การรู้จักรักษา มีแต่เกิดประโยชน์

๒) โภควิภาคธรรม^{๕๒} หมายถึง ธรรมที่ควรยึดเป็นหลักในการใช้จ่ายทรัพย์ ใช้ทรัพย์เพื่อตัวเองและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ใช้ทรัพย์เพื่อญาติมิตร และทำประโยชน์ นำทรัพย์ไว้งาน การงาน เก็บทรัพย์ไว้ใช้ยามคราวจำเป็น มีเชื่อมโยงกันกับรู้จักบูรณะซ่อมแซมรักษาของเก่าของชำรุดที่คร่ำคร่า

๒.๔.๓ ปริมาณปานโภชนา รู้จักการประมาณในการบริโภค การใช้ มีหลักธรรมที่มีเชื่อมโยงกันคือ สปัปฺริสธรรม, อปฺณกปฏิบัติ ๓, กรรมฐาน ๔๐, ทัศนคติที่มีต่อสังวัตตนิกรธรรม ๔, และประมาณ ๔ หรือ ปมาณิก ๔

๑) สปัปฺริสธรรม^{๕๓} หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัปบุรุษ มี ๗ ประการ ดังนี้ ๑.มมฺยญฺตา การรู้จักเหตุ ๒.อติญฺตา การรู้จักเหตุ ๓.อิตฺตญฺตา การรู้จักตน ๔.มตฺตญฺตา การรู้จักประมาณ ๕.กาลญฺตา การรู้จักกาล ๖.ปริสฺญญฺตา การรู้จักชุมชน ๗.ปุคฺคโลปปริญญฺตา การรู้จักบุคคล

หลักการนี้ มีข้อธรรมที่เชื่อมโยงกันกับรู้จักประมาณในการบริโภค การใช้ คือ มตฺตญฺตา ในสปัปฺริสธรรม ๗ ดังนี้

มตฺตญฺตา การรู้จักประมาณ หมายถึง ความพอดี ความพอเหมาะพอสมควร การรู้จักประมาณ คือ การรู้จักทำทุกสิ่งทุกอย่างหรือดำเนินชีวิตให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม เป็นต้น การรู้จักประมาณนี้เป็นทางสายกลางที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้บุคคลต่างๆ ได้ประพฤติปฏิบัติกันมา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ รู้จักประมาณในการแสวงหาเลี้ยงชีพให้เป็นไปในทางที่ชอบไม่ใฝ่สูง ทะเยอทะยานจนเกินประมาณอันจะก่อให้เกิดการแสวงหาในทางทุจริต^{๕๔}

^{๕๑} อกุฏฐก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๑

^{๕๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๕/๒๑๑

^{๕๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔,

อง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔

^{๕๔} อง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๔.

๒) นาถกรรมธรรม ๑๐ เป็นหลักธรรมที่สร้างที่พึง เป็นคุณธรรมที่ทำให้ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนและยังสร้างประโยชน์ให้เกิดแก่ผู้อื่นได้ มี ๑๐ ประการ คือ ศิล การศึกษาว่าง่ายสอยง่าย สนใจชวนขายในกิจ เคารพในกุศลธรรม เพียรละชั่ว ยินดีที่เหมาะสมจดจำโดยนำปัญญามาใช้ หลักธรรมที่มีทั้ง ๑๐ ประการนี้เป็นพื้นฐานนี้เป็นพื้นฐานในการเชื่อมโยงกันกับรู้จักประมาณในการบริโภค การใช้ คือ สันโดษ ในนาถกรรมธรรม ๑๐ ดังนี้

สันตุฎฐิ สันโดษ แปลว่า ความยินดีมี ยินดีเท่าที่มีที่ได้ยินดีตามกำลังที่มีน้อย และยินดีตามความเหมาะสม ดังนั้น สันโดษ จึงมีความหมายที่เชื่อมโยงกันกับ ปริमितปานโภชนา รู้จักประมาณในการบริโภค การใช้

๓) อปัณณกปฏิบัติ ๓ หมายถึง ข้อปฏิบัติที่ไม่ผิด ปฏิบัติที่เป็นส่วนแก่นสารเนื้อแท้ ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยจากทุกข้ออย่างแน่นนอนไม่ผิดพลาด สำรวจทางกายจิต รู้ประมาณการบริโภค ไม่มุ่งการพักผ่อนเห็นแก่นนอน หลักธรรมนี้มีข้อธรรมที่เชื่อมโยงกันกับรู้จักประมาณในการบริโภค การใช้ ในหลักธรรม อปัณณกปฏิบัติ ๓ ข้อที่ว่า โภชนะ มัตตัญญูตา การรู้จักประมาณในการฉัน ดังนั้น โภชนะมัตตัญญูตา การรู้จักประมาณในการฉัน มีเชื่อมโยงกันหรือสัมพันธ์กันกับปริमितปานโภชนา การรู้จักประมาณในการบริโภค การใช้

๔) กรรมฐาน ๔๐ หมายถึง ที่ตั้งแห่งการทำงานของจิต สิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์ในการเจริญภาวนา อุปกรณ์ในการฝึกอบรมจิต หลักธรรมที่มีข้อธรรมที่เชื่อมโยงกันกับรู้จักประมาณในการบริโภค การใช้ คือ อาหारेปฏิกุสสัญญา การกำหนดหมาย ความเป็นปฏิกุสสในอาหาร โดยอาการ ๑๐ ซึ่งเมื่อพิจารณาตามอาการทั้ง ๑๐ ดังนี้

(๑) คมนโต โดยการไป พิจารณาความเป็นปฏิกุสสในการไปสู่สถานที่ที่มีอาหารว่า โดยปกติอาหารไม่ได้เกิดขึ้นในที่อยู่อาศัยของเราเองได้ ถ้าเป็นฆราวาสต้องประกอบอาชีพ อาบเหงื่อต่างน้ำเพื่อจะได้ทรัพย์สินเงินทองมาใช้จ่ายใช้สอยซื้ออาหารเลี้ยงชีวิต แม้ว่าในที่อยู่อาศัยอาจมีความสะดวกสบายสะอาดสวยงาม แต่เมื่อต้องเดินทางไป ย่อมได้รับความยุ่งยากนับตั้งแต่การแต่งกาย การเดินทางด้วยเท้า ขึ้นรถ ลงเรือ ได้พบเห็นสิ่งที่ไม่ถูกใจต่างๆ ทั้งสถานที่และผู้คน ได้สัมผัสสิ่งที่ไม่ดีงาม กรำแดด กรำฝน เหน็ดเหนื่อย ถ้าเป็นภิกษุก็ต้องภิกขาจารไปในสถานที่ต่างๆ ทั้งที่เฉอะแฉะ สกปรก กรำแดดกรำฝน เพื่อให้ได้อาหารมาเลี้ยงอัตภาพ

(๒) ปริเยสนโต โดยการแสวงหา พิจารณาความเป็นปฏิกุสสโดยการแสวงหาว่า มีเงินแล้วก็ต้องไปใช้จ่ายซื้ออาหารที่ตลาด ซึ่งเป็นที่รวมของไม่สะอาดนานาชนิด เข้าร้านโน้นออกร้านนี้ ตลาดนั้นตลาดนี้ เหยียบย่ำพบเห็นสิ่งที่ไม่พอใจทั้งสิ่งของและผู้คน ลำบากยุ่งยากอยู่ไม่เว้นแต่ละวัน เมื่อซื้ออาหารแล้ว ก็ต้องหอบหิ้วกลับมา ลำบากในการประกอบอาหาร ประดูแต่งไปตามความต้องการของคนบริโภค คนนั้นชอบอย่างนี้ คนนี้ชอบอย่างนั้น ต้องพลิกแพลงประดิษฐ์สับเปลี่ยนมิให้เป็นที่น่าเบื่อ

หน่วย มีแต่ความลำบากกายลำบากใจด้วยการแสวงหา ถ้าเป็นภิกษุก็ต้องเข้าไปสู่บ้าน ในฤดูฝน เค้าก็ต้องจมลงไปโคลนเลน ในฤดูร้อนก็ต้องเดินไปด้วยร่างกายที่เปื้อนฝุ่นละออง ถูกลมพัดบ้าง เมื่อถึงประตูบ้าน บางทีก็ต้องเหยียบหลุมโสโครกหรือบ่อน้ำคร่ำ ที่มีน้ำล้างปลา น้ำล้างเนื้อ น้ำซาวข้าว น้ำลาย น้ำมูก อุจจาระสัตว์ เช่น อุจจาระสุนัขหรือแมว เป็นต้น มีหมู่นอนและแมลงวันไต่ตอม บางทีแมลงวันก็มาเกาะที่ตัวบ้าง ที่บาตรบ้าง ที่ศีรษะบ้าง เมื่อเข้าไปในบ้านคนบางบ้านก็ถวายเป็นถวาย บางบ้านก็ไม่ถวาย บ้านที่เขាถวาย บางบ้านก็ถวายอาหารที่สุกแต่เมื่อวานบ้าง อาหารที่เก่าบ้าง ขนม แกงที่บูดแล้วบ้าง ส่วนบ้านที่ไม่ถวาย บางบ้านก็ทำเป็นไม่เห็น บางบ้านก็พูดนิมนต์ให้ไปข้างหน้า บางบ้านก็นิ่งๆ บางคน ไม่ให้แล้วยังตำหนิติเตียน คำว่าถากถาง ภิกษุก็ต้องอดทนเดินเข้าไปในบ้าน เพื่อแสวงหาอาหาร การแสวงหาอาหาร

(๓) บริโภคโต โดยการบริโภค พิจารณาความเป็นปฏิกุลโดยการบริโภคว่า เมื่อหยิบอาหารเข้าปากแล้ว อาหารก็คละเคล้าปนกับน้ำลายใสที่ปลายลิ้น น้ำลายชั้นที่กลางลิ้น ฟันล่างทำหน้าที่เหมือนครก ฟันบนทำหน้าที่เหมือนสาก ลิ้นเหมือนมือ เวลาเคี้ยวอยู่ อาหารนั้นก็แปดเปื้อนไปด้วยมูลฟันที่ค้างติดอยู่ตามซอกฟัน ทั้งสีและกลิ่นของอาหารที่เคยเห็นก่อนบริโภคว่าเป็นของสวยของดี ก็กลายเป็นของน่าเกลียดไป หากลองคายออกมาแล้วให้ลิ้นกลับเข้าไปใหม่ก็คงกลืนไม่ลง เพราะดูน่าเกลียดเหมือนรากสุนัข แต่อาหารทุกคำที่เคี้ยวกลืนอยู่ได้นั้น เพราะเมื่อใส่ปากแล้ว ไม่สามารถมองเห็นได้อีก จึงกลืนลง การบริโภคนั้นเล่าก็ไม่มีที่สิ้นสุด อิ่มไปชั่วระยะเวลาหนึ่งไม่นานก็ต้องหิว บริโภคใหม่ซ้ำแล้วซ้ำเล่าอยู่ดังนี้ อาหารที่แต่ละคนบริโภคกันมาในชาตินี้ นับแต่แรกเกิดจากครรภ์มารดาจนเติบโตใหญ่ ถ้าจะนำมากองแยกกันไว้ จะมีจำนวนมากมายนัก ข้าวสารอาจเป็นร้อยๆ กระสอบ น้ำอาจเท่าสระน้ำใหญ่ๆ เนื้อสัตว์ที่บริโภคคิดเป็นจำนวนตัว คงเป็นฝูง ทั้งสัตว์น้ำ สัตว์บก นี่ไม่รวมอาหารที่เราได้บริโภคไว้ในชาติก่อนๆ ผู้รู้จึงกล่าวอุปมาไว้ว่า ท้องของเราเหมือนมหาสมุทร ประจำร่างกาย การบริโภคจึงเป็นสิ่งที่น่าเกลียด

(๔) อาสยโต โดยที่อยู่ พิจารณาความเป็นปฏิกุลโดยที่อยู่ว่า ธรรมดาอาหารที่กลืนเข้าไปในร่างกายแล้วต้องมีดี เสมหะ หนอง เลือด ออกมาคลุกเคล้าปะปน แม้พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า พระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์สะอาดก็ยังมีสิ่งเหล่านี้้อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนคนธรรมดาย่อมมีครบทั้ง ๔ อย่าง ใครที่มีน้ำดีมาก อาหารก็เหมือนถูกคลุกเคล้าด้วยน้ำมันมะขาง ถ้ามีเสมหะมากก็เหมือนคลุกเคล้าด้วยน้ำกากะทิง ถ้ามีหนองมากก็เหมือนคลุกเคล้าด้วยเปรียงเน่า ถ้ามีโลหิตมากก็เหมือนย้อมอาหารด้วยสีย้อมผ้า ที่อยู่ของอาหารจึงมีอาการน่าเกลียด

(๕) นิธานโต โดยหมักหมม พิจารณาความเป็นปฏิกุลโดยเป็นที่หมักหมมรวมกันของอาหารว่า อาหารที่เรากินเข้าไปเปื้อนน้ำดี เสมหะ หนอง เลือด หมักหมมรวมกันอยู่ในกระเพาะที่สกปรกโสโครก ถ้วยชามภาชนะเราใช้แล้วยังขัดล้างทำความสะอาด แต่กระเพาะอาหารเป็นที่ใส่

อาหารที่ แปดเปื้อนไปด้วยน้ำดี เสมหะ หนอง เลือด ไม่เคยล้างตลอดเวลา ๒๐, ๓๐, ๔๐ ปี แห่งอายุของเรา และทุกวันยังมีอาหารใหม่หมักหมมทับถมลงไปอีก

(๖) อปริปกกโต โดยยังไม่ย่อย พิจารณาความเป็นปฏิกุลโดยยังไม่ย่อยว่าอาหารที่บริโภคเข้าไปทั้งเก่าและใหม่ที่ลงไปหมักอยู่ในกระเพาะ อันเป็นที่โสโครกยิ่ง คละเคล้ารวมกันทั้งน้ำดี เสมหะ หนอง เลือด ซากของสัตว์ต่างๆ มีกลิ่นเหม็นเน่า คลุกกันอยู่ มิได้แยกออกจากกัน ไฟธาตุสำหรับ ย่อยอาหาร ทำให้อาหารร้อนเป็นฟองเดือดปุดๆ บุคเป็นฝาโสโครกเหมือนกองขยะที่อยู่ในหลุม น้ำฝนตกลงมาซัง พอถูกแดดเผาก็เป็นฟองเหม็นเน่า นำเกลียดชัง อยู่ในที่มีมืดฉะ เป็นดังป่าช้า ผังซากสัตว์ต่างๆ ที่กินลงไป มีสภาพน่าสะอิดสะเอียน

(๗) ปริปกกโต โดยย่อยแล้ว พิจารณาความเป็นปฏิกุลโดยย่อยแล้วว่า การถลุงแร่ธาตุต่างๆ เมื่อทำเสร็จแล้ว ย่อมได้แร่บริสุทธิ์สวยงาม เช่น เงิน ทอง ดีบุก ทองแดง แต่อาหารที่ถูกย่อยแล้ว ไม่บริสุทธิ์สวยงามดังแร่ แต่กลายเป็นอุจจาระไปซังอยู่ในกระเพาะอุจจาระเป็นก้อนๆ เหมือนดินเหลืองที่เขาคบให้ละเอียดแล้วใส่ไว้ในกระบอกไม้ไผ่น้อย ยาวประมาณ ๘ องคุลี แต่มีกลิ่นเหม็นร้ายกาจรุนแรง อาหารที่ย่อยแล้วอีกส่วนหนึ่งกลายเป็นน้ำปัสสาวะอยู่ในกระเพาะปัสสาวะเป็นสิ่งที่น่าเกลียดทั้งนั้น

(๘) ผลโต โดยผล พิจารณาความเป็นปฏิกุลโดยผลที่สำเร็จว่า อาหารที่ย่อยแล้วกลายเป็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง กระดูก เป็นอวัยวะต่างๆ แม้จะย่อยออกมาได้ดีดังนั้นก็เพียงเหมือนของเลี้ยงซากศพ

(๙) นิสสนทโต โดยหลังไหลออก พิจารณาความเป็นปฏิกุลโดยการหลังไหลว่าอาหารที่บริโภคเข้าไปนั้น เมื่อบริโภคอาหารเข้าไปเพียงทางเดียว แต่เวลาไหลออกก็ออกทางทวารทั้ง ๙ เช่น ไหลออกทางช่องตาก็เป็นขี้ตา ไหลออกทางช่องปาก เป็นน้ำลาย เสมหะ ไหลออกจากทวารหนักเป็นอุจจาระ ไหลออกจากทวารเบาเป็นปัสสาวะ ไหลออกจากขุมขนเป็นเหงื่อ เป็นต้น ขณะที่บริโภคอาหารก็ล้อมวงกันรื่นเริง แต่เวลาถ่าย ออกก็แยกกันไปปิดบังกัน ซ่อนเร้นไม่ให้ใครเห็น

(๑๐) สมมกฺขนโต โดยเปื้อน พิจารณาความเป็นปฏิกุลโดยความแปดเปื้อนว่าอาหารนี้เมื่อเวลาบริโภคอยู่ก็เปื้อนมือ ปาก ลิ้น เพดาน ต้องล้างแล้วล้างอีกไม่ใคร่จะหมดกลิ่นเมื่อย่อยเสร็จแล้วยังกลายเป็นขี้มูก ขี้ตา ขี้หู ขี้ฟัน สิ่งน่าเกลียดเต็มไปทั่วร่างกาย เวลาถ่ายออกก็เปรอะเปื้อน น่าเกลียด ต้องชำระล้าง ใส่เครื่องหอมกลบความโสโครกและกลิ่นเหม็น แม้จะหมั่นอาบน้ำ วันละหลายๆ ครั้ง ก็ไม่อาจให้สะอาดได้นาน ได้เพียงชั่วคราวแล้วก็สกปรก เปรอะเปื้อนใหม่อีก เป็นอย่างนี้ไม่รู้จักจบสิ้น

ดังนั้น อาหารปฏิกุลสัญญา คือ การพิจารณาความเป็นปฏิกุลในอาหาร กำหนดหมายว่า อาหารที่บริโภคเป็นสิ่งปฏิกุล ในทั้ง ๑๐ ข้อที่กล่าวมานั้น จึงมีความหมายที่เชื่อมโยงกันกับปริมิตปานโกชนา การรู้จักประมาณในการบริโภค อุปโภค

๕) ทัศนคติที่มีต่อการสังวัตตนิกรรม ๔ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ๔ คือ หลักธรรมนี้มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับรู้จักประมาณในการบริโภค อุปโภค สมชีวิตา ในทัศนคติที่มีต่อการสังวัตตนิกรรม ๔ ทั้งนี้ **สมชีวิตา** หมายถึง มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสม ซึ่งเกี่ยวกับการประหยัด ความประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก จะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพและสมฐานะของตน พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะกับรายได้ของตน เพราะว่าผู้ใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย ใช้จ่ายเกินฐานะของตัวเองนั้น

ดังนั้น **สมชีวิตา** มีความเป็นอยู่ที่เหมาะสมข้อที่กล่าวนั้น จึงมีเชื่อมโยงกันกับ ปริมาณปานพอเหมาะ การรู้จักประมาณในการบริโภค การอุปโภค

๖) ประมาณ ๔ หรือ ปมาณิก ๔^{๕๕} หมายถึง บุคคลที่ถือประมาณต่างๆ กัน เป็นเครื่องวัดในการที่จะเกิดความเชื่อความเลื่อมใส คือ ผู้ถือประมาณในรูป ผู้ถือประมาณในเสียง ผู้ถือประมาณในความคร่ำหรือเศร้าหมอง และผู้ถือประมาณในธรรม หลักธรรมนี้มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับ รู้จักประมาณในการบริโภค การใช้ คือ ประมาณ ๔ หรือ ปมาณิก ๔ หมายถึง บุคคลที่ถือประมาณต่างๆ กัน

๒.๔.๔ อธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า มีความหมาย มีหลักธรรมที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน คือ สปัปฺริสธรรม, ทิศ ๖, ปาปณิกธรรม ๓ หรือปาปณิกังคะ ๓ จักร ๔ สมชีวิตรม ๔

๑) สปัปฺริสธรรม หมายถึง ธรรมที่ทำให้คนเป็นสัปบุรุษ มี ๗ ประการ ดังนี้ ฌัมมัญญตา การรู้จักเหตุ อัตถัญญตา การรู้จักเหตุ อุตตัญญตา การรู้จักตน มัตตัญญตา การรู้จักประมาณ กาลัญญตา การรู้จักกาล ปริสสญญตา การรู้จักชุมชน ปุคคโลปปรัญญตา การรู้จักบุคคล^{๕๖}

หลักธรรมนี้ มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า คือ ปุคคโลปปรัญญตา การรู้จักบุคคล ในสัปบุรุษธรรม ทั้งนี้ เพราะบุคคลปโรปรัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคล ว่า บุคคลนี้เป็นคนดี ควรคบ ผู้นี้เป็นคนไม่ดี ไม่ควรคบ เป็นต้น เพราะในสังคมทั่วไปย่อมมีทั้งคนดีคนชั่วด้วยกันทั้งนั้น จึงต้องรู้จักเลือกคบคน เพราะการคบคนดี ย่อมเป็นศรีแก่ตน คบคนชั่วจะพาตัวให้บรลัย รวมทั้งรู้ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอหยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลที่จะสนทนากับบุคคลด้วยดีว่าจะใช้ถ้อยคำ จะดำหนิ ยกย่อง หรือแนะนำพร่ำสอนอย่างไรจึงจะได้ผลดี เป็นต้น

ดังนั้น มีความหมายที่เชื่อมโยงกันกับอธิปัจจสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า

^{๕๕} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๕/๑๐๘

^{๕๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๑/๒๖๔,

วจ.สตตก. (ไทย) ๒๓/๖๕/๑๑๔

๒) ทิศ ๖ คือ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ ภรรยาหรือสามี ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้ ลูกน้อง ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณชีพรามณ์^{๕๗} หลักธรรมนี้มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า คือ อุปริมทิศ แปลว่า ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณชีพรามณ์ ในทิศ ๖ ทั้งนี้ เพราะ **อุปริมทิศ** แปลว่า ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณชีพรามณ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจ พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์คฤหัสถ์ ห้ามปรามจากความชั่ว ให้ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง บอกทางสวรรค์ คือ ทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้

ดังนั้นให้ทิศ **อุปริมทิศ** แปลว่า ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณชีพรามณ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม ซึ่งมีความหมายที่เชื่อมโยงกันกับอธิปจจสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า

๓) จักร ๔ หลักธรรม^{๕๘} ประการที่นำบุคคลไปสู่ความเจริญ ประกอบด้วย การอยู่ในประเทศอันสมควร การเข้าไปคบหาคน การตั้งตนไว้ชอบ ความเป็นผู้มีบุญได้กระทำไว้ก่อน หลักธรรมนี้มีเนื้อหาที่เชื่อมโยงกันกับตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า คือ **จักร ๔** ทั้ง ๔ ข้อ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว

ดังนั้น จักร ๔ หลักธรรม ๔ ประการที่นำบุคคลไปสู่ความเจริญ ทั้ง ๔ ข้อนี จึงเชื่อมโยงกันกับอธิปจจสีลวันตสถาปนา ตั้งหญิงหรือชายที่มีศีลธรรมให้เป็นผู้นำหรือหัวหน้า

สรุป หลักธรรมที่มีลักษณะเชื่อมโยงกันกับกุลจิรัฏฐิติธรรม เริ่มจากรู้จักแสวงหาสิ่งของอันใหม่มาแทนของเก่าที่หายไป หลักที่มีลักษณะเชื่อมโยงกับนัฏฐคเวสนา มีทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ อธิบาท ปัจจัย ๔ กามโกศสุข ปรีเยสนาอันมีลักษณะเชื่อมโยงกับการแสวงหาของใหม่มาแทนของเก่าที่หายไป หลักธรรมที่มีลักษณะเชื่อมโยงกับฉินณปฏิสังขรณา มีทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์และโลกวิภาคธรรม คือ ธรรมเกี่ยวกับการใช้ทรัพย์เพื่อประโยชน์แก่ตนเองและผู้ที่เกี่ยวข้อง หลักธรรมที่มีลักษณะเชื่อมโยงกับปริमितปานโกชนา มีสัปปุริสธรรม นาคกรณธรรม อปณณกปฏิบัติ ปัจเจกชนและปมาณิกรณธรรม หลักธรรมดังกล่าวจะเชื่อมประสานกับการรู้จักประมาณในการบริโภค อุปโภคทรัพย์ หลักธรรมที่มีลักษณะเชื่อมโยงกับอธิปจจสีลวันตสถาปนามีสัปปุริสธรรม ทิศทั้ง ๖ ปาปณิกรณธรรม จักร ๔ และสมชีวิตธรรม ลักษณะของหลักธรรม ดังกล่าวจะเชื่อมโยงกับกุลจิรัฏฐิติธรรม และเป็นหลักธรรมที่พุทธศาสนิกชนในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญนำไปปฏิบัติ

^{๕๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖

^{๕๘} อง. จตุกก (ไทย) ๒๑/๓๑/๕๐